

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Baudžiamosios justicijos katedra**

Amiros Dayekh,
V kurso, baudžiamosios justicijos
studijų šakos studentė

Magistro darbas
Nusikaltimai seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui
Crimes against freedom and inviolability of sexual orientation

Vadovas: lekt. Darius Prapiestis
Recenzentas/Recenzentė: lekt. dr. Gerardas Višinskis

Vilnius
2022

ANOTACIJA IR PAGRINDINIAI ŽODŽIAI

Šiame darbe analizuojamos Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso XXI skyriuje įtvirtintų nusikalstamų veikų žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui sudėtys. Darbe didelis dėmesys skiriamas aptarti seksualinių nusikaltimų sampratas, papročius ir teises nuostatas, kuriomis remiantis išsivystė dabartinis Lietuvos Respublikos bei kitų užsienio valstybių seksualinių nusikaltimų teisinis reglamentavimas. Pagrindinis dėmesys skiriamas seksualinių nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų sudėčių analizei. Taip pat trumpai aptariami probleminiai teisiniai kvalifikavimo aspektai.

Pagrindiniai žodžiai: seksualiniai nusikaltimai, lytinis santykiavimas, prievartavimas, lytinės aistros tenkinimas, nusikalstamos veikos prieš vaikus, kvalifikavimas, reglamentavimas.

In this paper, the components of the criminal acts established in Chapter XXI of the Criminal Code of the Republic of Lithuania against the freedom and inviolability of human sexual self-determination are analyzed. The work focuses on discussing the concepts, customs and legal provisions of sexual crimes, on the basis of which the current legal regulation of sexual crimes in the Republic of Lithuania and other foreign countries. The main focus is on analyzing the composition of sexual crimes and misdemeanors. The problematic legal aspects of qualification are also briefly discussed.

Key words: sexual crimes, sexual intercourse, rape, satisfaction of sexual passion, criminal acts against children, qualification, regulation.

TURINYS

Įvadas.....	2
1. SEKSUALINIŲ NUSIKALTIMŲ SAMPRATA.....	4
2. NUSIKALSTAMŲ VEIKŲ SEKSUALINIO APSISPSENDIMO LAISVEI IR NELIEČIAMUMUI SUDĖČIŲ ANALIZĖ PAGAL LIETUVOS RESPUBLIKOS BAUDŽIAMĄJĮ KODEKSĄ.....	14
2.1. Išžaginimo sudėties analizė.....	14
2.2. Seksualinio prievartavimo sudėties analizė... ..	20
2.3. Privertimo lytiškai santykiauti sudėties analizė.....	23
2.4. Lytinės aistros tenkinimo pažeidžiant nepilnamečio asmens seksualinio apsisprendimo laisvę ir (ar) neliečiamumą sudėties analizė.....	25
2.5. Seksualinio priekabiavimo sudėties analizė.....	27
2.6. Jaunesnio negu šešiolikos metų asmens viliojimo sudėties analizė.....	30
2.7. Jaunesnio negu šešiolikos metų asmens tvirkinimo sudėties analizė.....	31
3. PROBLEMINIAI NUSIKALSTAMŲ VEIKŲ SEKSUALINIO APSISPSENDIMO LAISVEI IR NELIEČIAMUMUI TEISINIAI ASPEKTAI...34	
Išvados ir pasiūlymai.....	38
Šaltinių sąrašas.....	40
Santrauka.....	44
Summary.....	45

IVADAS

Temos aktualumas

Nusikalstamos veikos seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui yra įvardijamos kaip seksualiniai nusikaltimai ir įtvirtintos Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso XXI skyriuje. Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai turintys seksualinės prievartos požymių pažeidžia nukentėjusiojo seksualinio apsisprendimo laisvę ir neliečiamumą taip pat sveikatą, garbę ir orumą – pagrindines ir pamatines kiekvieno asmens konstitucines vertybes. Seksualiniai nusikaltimai objektyviai yra suprantami kaip lytinio santykiavimo, lytinės aistros tenkinimo ar kitokios seksualinės prievartos požymių turintys veiksmai, nukreipti prieš nukentėjusįjį. Šie aptariami veiksmai padaro ypač didelę fizinę ir kartu psichologinę žalą konkrečiam asmeniui, bei pažeidžia visuomenėje susiformavusią lytinių santykių sanklodą. Svarbu pastebėti, kad seksualinės prievartos požymių turintys veiksmai visais atvejais yra realizuojami pažeidžiant asmens teisę apsispręsti ar pasirinkti su kuo, kada, kur ir kaip šis yra pasirengęs pradėti ar turėti seksualinį gyvenimą. Nors darbo tema mokslinėje literatūroje visais laikais sulaukė didelio dėmesio ir ne kartą buvo nagrinėjama, šiuolaikinėje visuomenėje seksualinių nusikaltimų apibrėžimo, reglamentavimo ir kvalifikavimo klausimas išlieka ypač svarbus. Šio darbo aktualumas pasireiškia nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų asmens seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui sudėčių analize, siekiant atskleisti kiekvienos veikos požymius, apibrėžti veikslių padarymo išskirtinumą, lyginant su kitomis panašiomis nusikalstamomis veikomis.

Tyrimo objektas

Nusikalstamų veikų seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui sudėčių analizė.

Darbo tikslas

Šio darbo tikslas yra išanalizuoti Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso XXI skyriuje įtvirtintų nusikalstamų veikų seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui sudėtis.

Tyrimo uždaviniai

Minėtam darbo tikslui pasiekti, keliami tokie uždaviniai:

1. Apibrėžti seksualinių nusikaltimų sampratą, teisinio reglamentavimo užuomazgas ir raidą Lietuvos bei kitų užsienio valstybių teisinėje sistemoje.

2. Išanalizuoti nusikalstamų veikų seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui, reglamentuotas Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse, sudėtis ir pateikiant veikų panašumus ir skirtumus.

3. Atskleisti probleminius nusikalstamų veikų seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui teisinius aspektus ir pateikti galimus problemų sprendimo būdus.

Tyrimo metodai

Šio darbo uždaviniams pasiekti yra naudojami įvairūs moksliniai tyrimo metodai – sisteminis analizės, analogijos, lyginamasis, lingvistinis (gramatinis), dedukcinis, apibendrinimo ir loginės analizės metodas.

Pasitelkiant sisteminį analizės metodą, siekiama išnagrinėti seksualinės prievartos nusikalstamų veikų sampratą. Naudojant lyginamąjį bei lingvistinį metodą siekiama palyginti nusikalstamų seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui sampratų turinį, teisinio reglamentavimo užuomazgas ir raidą Lietuvos ir kitų valstybių baudžiamosios justicijos kontekste, taip pat išanalizuoti nusikalstamų veikų įtvirtintų Lietuvos baudžiamajame kodekse sudėčių požymius. Darbe didelis dėmesys skirtas loginės analizės metodui, kuriuo naudotasi tiriant norminę ir specialiąją literatūrą, darant apibendrinimus bei išvadas.

Svarbiausi šaltiniai

Darbe išskirtinę reikšmę turėjo šie teisės aktai: Lietuvos Respublikos ir kitų užsienio valstybių (Prancūzijos Respublikos, Didžiosios Britanijos, Rusijos Federacijos, Lenkijos Respublikos, Latvijos Respublikos, Estijos Respublikos) baudžiamieji kodeksai. Didelis dėmesys buvo atkreiptas į Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją, Europos tarybos konvenciją dėl vaikų apsaugos nuo seksualinio išnaudojimo ir seksualinės prievartos prieš juos, kitas Europos Parlamento ir Tarybos direktyvas. Taip pat ypač svarbūs buvo A. Abramavičiaus, J. Prapiesčio, G. Sakalausko, J. Nociaus ir užsienio autorių publikacijos.

1. SEKSUALINIŲ NUSIKALTIMŲ SAMPRATA

Seksualinio apsisprendimo laisvė yra suprantama kaip asmens teisė pačiam pasirinkti kada, su kuo ir kaip turėti lytinių santykių. Tokia laisvė yra laikoma seksualine autonomija (McGregor, 2005, p. 113). Asmens seksualinę autonomiją pažeidžia seksualiniai nusikaltimai, kurie visais laikais buvo laikytini vieni pavojingiausių nusikaltimų žmogaus garbei bei orumui, patenkantys po nusikalstamų veikų žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui, sistema. Bendrai apibrėžiant, nusikaltimai seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui – tai objektyviai seksualūs veiksmai, darantys fizinę, moralinę ir psichologinę žalą konkrečiam asmeniui ir pažeidžiantys visuomenėje susiformavusią lytinių santykių sanklodą (Nocius, 1998, p. 88).

Seksualinių nusikaltimų samprata ir reikšmė visais laikais kito, tačiau visais atvejais jie pažeisdavo žmogaus apsisprendimo laisvę ir neliečiamumą. Siekiant nustatyti iš kokių papročių ir teisinių nuostatų išsivystė dabartiniai seksualinių nusikaltimų apibrėžimai, reikia aptarti pačius pirmuosiu kodifikuotus teisės šaltinius.

Kodifikuotoje Babilono teisėje išžaginimas buvo apibrėžiamas kaip „nekaltybės vagystė“ (angl. *a theft of virginity*) (Brownmiller, 1993, p. 18), pagrobimu ar prievartinėmis nukentėjusios ir kaltininko vedybomis. 1900 m. pr. Kr. Hamurabio kodekse buvo įtvirtintas „Pirmasis įstatymas dėl išžaginimo“. Šio įstatymo pagrindu išskirtinai tik lytiniai santykiai su kito asmens sužadėtine ar žmona buvo laikomi sunkiu nusikaltimu. Tačiau tai negalėjo būti tinkama teisinė gynybos prieš lytinę prievartą priemonė, nes įtvirtino vyro ir moters nelygybę – išprievartauta susituokusi moteris buvo pripažįstama kalta, kaip ir nusikaltimą padaręs vyras. Hebrajų teisės normose seksualinių nusikaltimų samprata iš esmės nepakito, nes moteris išžaginta mieste buvo pripažįstama kalta kartu su ją išžaginusi asmeniu ir tik nesant nukentėjusiajai išsigelbėjimo galimybių, t.y. – nusikaltimui padarytam už miesto teritorijos ribų individualiai tik kaltininkas buvo baudžiamas už išžaginimą (Brownmiller, 1993, p. 18). Štai senovės graikų įstatymuose gundymas buvo laikytinas sunkesniu nusikaltimu nei išprievartavimas, nes gundymas, skirtingai nei išprievartavimas, paveikdavo žmogaus jausmus ir lojalumą. Tai buvo laikoma didesne grėsme tiems, kurie visuomenėje yra itin svarbūs: vyrai, tėvai ar globėjai; taigi ir nukentėjusieji buvo laikomi moters vyras ir šeimos nariai (Burgess-Jackson, 1999, p. 16). Aptartu požiūriu rėmėsi ir senovės romėnai, kaip teigia James A. Brundage (Brundage, 1987): „Įstatyme, susijusiame su seksualiniais nusikaltimais, pagrindinis dėmesys buvo skiriamas namų ūkio patirtai žalai, o ne aukos sužalojimui“. Vėliau senovės romėnų teisės aktai buvo papildyti nuostatomis,

kad seksualiniu nusikaltimu nėra laikomas lytinis santykiavimas su prostitute prieš jos valią. Tokio pačio požiūrio buvo laikomasi ir dviem žmonėms esant santuokoje, įstatymuose numatant, kad vyras negali išžaginti savo sutuoktinės, kai lytiniais santykiams nebuvo duotas sutikimas (Brundage, 1982, p. 143).

XII amžiaus autoriai, aprašydami išžaginimo atvejus, analizuoja tik lytinių santykių neturėjusių moterų išžaginimą. Išskirtinai fiziniai sužeidimai ir (ar) kraujavimas lytinių organų srityje, atsiradęs prievartinių seksualinių santykių pasekoje, buvo laikytini aptariamų nusikaltimų padarymo įrodymais (Porter, 1986, p. 217). Tik XIII amžiuje teisinėje literatūroje pradėjo daugėti nuomonių, jog neskaisčios moters išžaginimas pripažįstamas nusikaltimu, tačiau teismuose tokia nuostata pradėta taikyti tik XIV amžiuje (Temkin, 2000, p. 57). Galiausiai nuo XIX amžiaus atsisakyta nekaltybės praradimo atvejo, kaip būtinojo išžaginimo nusikaltimo fakto. Iki to Anglijos teismai nagrinėdami išžaginimo baudžiamąsias bylas, kuriose nukentėjusiosios mergystės plėvė po nusikalstamos veikos liko nepažeista, kėlė abejones ar yra pakankamai įrodytas prievartinių lytinių santykių buvimo faktas (*Ibidem*, p. 58).

Galiciausiai XVIII-XIX amžiuje seksualiniai nusikaltimai įgijo kitokią reikšmę ir pradėti laikyti itin sunkiais nusikaltimais prieš asmenį, o ne nusikaltimais nuosavybei (Brundage, 1987, p. 209). Išžaginimas, kaip nusikalstama veika buvo atskirta nuo viliojimo ir pradėta laikyti „sunkiausiu seksualiniu nusikaltimu, kuris nusipelno griežtesnės bausmės nei kiti smurtiniai nusikaltimai“ (Brundage, 1982, p. 142). Palaiapsniui išryškėjo keturi skirtingi prievartavimo elementai: 1) smurto naudojimas; 2) pagrobimas; 3) lytinis santykiavimas ir 4) sutikimo nebuvimas (*Ibidem*, p. 143).

XX amžiuje seksualinės prievartos samprata buvo dar labiau išplėsta ir įgavo tinkamą, šiuolaikines gyvenimo tendencijas atitinkančią prasmę. Buvo atsisakyta nuostatos, jog sutuoktinių, kaip specifiniais ryšiais ir įžadais susijusių asmenų, gyvenime seksualiniai santykiai yra ne tik abipusė teisė, bet ir pareiga. Taigi, tik atsisiakius pastarojo požiūrio buvo pradėta atvirai kalbėti apie seksualinę prievartą santuokoje, taip pat apie moterų seksualinės prievartos naudojimą prieš vyriškos lyties asmenį (Green, 2020; Terry, 2013).

Taip pat svarbu pabrėžti, kad tik XX amžiaus pabaigoje buvo plačiai pradėta kalbėti apie seksualinės prievartos naudojimą nukreiptą prieš nepilnamečius asmenis, iki to buvo reguliuojami išskirtinai pilnamečių, nesusituokusių asmenų neprievartiniai seksualiniai santykiai, kurie, kaip jau aptarta prieš tai, buvo laikomi nuodėmingais, nes pažeisdavo pamatines religines ir tradicines taisykles, šeimos vertybes (Stankevičius, 1925, p. 159). Didelę įtaką tam turėjo vaiko teisių apsaugą garantuojančių tarptautinių dokumentų

priėmimas. Vienas iš tokių dokumentų yra Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija 39 straipsnyje netiesiogiai įtvirtinanti seksualinės prievartos aukos – vaiko sampratą, pagal kurią: „vaikas, kaip seksualinės prievartos auka, galėtų būti laikomas faktinę prievartą patyręs vaikas, kuriam buvo sukeltas bent vienas iš minimų padarinių: fizinė, psichologinė, moralinė, dvasinė, socialinė ar kitokia žala asmenybės raidai“ (Vaiko teisių konvencija, 1995).

Svarbu paminėti, jog šiuo metu žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvę ir neliečiamumą gina teisės normų sistema, kurią sudaro tarptautiniai ir nacionaliniai teisės aktai. Visuotinėje žmogaus teisių deklaracijoje 3 straipsnyje skelbiama, kad „kiekvienas turi teisę į gyvybę, laisvę ir asmens saugumą“, 5 straipnis numato, kad „niekas negali būti kankinamas arba patirti žiaurų, nežmonišką ar žeminantį jo orumą elgesį“ (Visuotinė žmogaus teisių deklaracija, 1948). Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 3 straipsnis numato, jog „niekas negali būti kankinamas, su niekuo negali būti žiauriai, nežmoniškai ar žeminant jo orumą elgiamasi“; Konvencijos 5 straipsnio 1 dalis skelbia, jog „kiekvienas žmogus turi teisę į laisvę ir asmens neliečiamybę“ (Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, 1950). Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto 7 straipsnyje ir 9 straipsnio 1 dalyje įtvirtintos prigimtinės žmogaus teisės – teisė į laisvę, asmens neliečiamumą, garbę ir orumą (Tarptautinis politinių ir pilietinių teisių paktas, 1966). „Pasaulio sveikatos organizacija (PSO) apie seksualinės sveikatos ir lytinio bendravimo teisę yra išleidusi nemažai deklaracijų (Mace et al., 1974 ir Langfeld, Porter, 1986). Pastarojoje ypač pabrėžta vaikų, suaugusiųjų ir neįgaliųjų asmenų teisė lytiškai bendrauti“ (Langfeldt, 1997, p. 14).

Siekiant plačiau aptarti iš kokių papročių ir teisinių nuostatų išsivystė dabartinis Lietuvos Respublikos seksualinių nusikaltimų teisinis reguliavimas, reikia pradėti nuo pačių pirmųjų kodifikuotų teisės šaltinių analizės. Štai pirmasis Lietuvos teisinės sistemos šaltinis – 1340 metais įsigaliojęs Pemedės teisynas. Šis dokumentas atskleidžia tuometinių prūsų ir lietuvių paprotines teises normas bei reglamentuoja socialinius, ekonominius ir kultūrinius asmenų tarpusavio santykius. Teisyne, tarp nusikaltimų žmogui, nuosavybei yra įtvirtintas ir seksualinės prievartos institutas. Teisyne įtvirtinta norma, kad pasikėsinimą išžaginti ar patirtą seksualinę prievartą moteris gali įrodyti krauju ir mėlynėmis (Andriulis, Maksimaitis, Pakalniškis, et. al., 2022, p. 51; Pakarklis, 1960, p. 33). Nors aptariamas Teisynas reglamentavo tik labai siaurą dalį seksualinių nusikaltimų, o dalis nusikaltimų sudėčių nėra pilnai atskleistos, visgi šį šaltinį galime laikyti Lietuvos teisės ištakomis, atskleidžiančiomis lytinės prievartos sampratą bei teisinio reguliavimo užuomazgas.

Vėliau Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teisiniuose šaltiniuose – Lietuvos Statutuose buvo kiek išplėstas seksualinių nusikaltimų teisinis reguliavimas. Štai Pirmajame Lietuvos Statute (priimtame 1529 metais) 7 skyriuje „Apie smurtą šalyje ir apie sumušimą, ir apie šlėktų nužudymus“ buvo įtvirtinta norma, reglamentuojanti moters ir merginos išžaginimą. Joje buvo įtvirtinta, kad „<...> jeigu moterį ar merginą kas išžagintų, o šioji šauktųsi sau pagalbos dėl tokių veiksmų ir netrukus žmonės atbėgtų ir ji tų liudytojų akivaizdoje smurto žymes parodytų <...>“ nusikaltimą padaręs asmuo būtų baudžiamas. Normoje taip pat nurodyta, kad mergina gali kreiptis į teismą jei neturėjusi galimybės šauktis pagalbos iš karto po įvykio apie tai papasakojo aplinkiniams žmonėms (nusikalstamos veikos būtinieji objektyviają pusę atskleidžiantys požymiai yra kaltininko aktyvūs veiksmai ir nukentėjusiosios pasipriešinimas) (Valikonytė, Lazutka, Gudavičius, 2000, p. 197). Pastebėtina, kad jei būdavo įrodoma kaltininko kaltė, už tokio pobūdžio nusikaltimus jam buvo skiriama mirties bausmė, tačiau statusas numatė ir susitaikymo institutą, nukentėjusiajai suteikdamas galimybę atleisti kaltininkui ir už jo ištekėti. Antrajame (priimtame 1566 metais) ir Trečiajame (priimtame 1588 metais) prie nusikaltimų seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui buvo priskiriamos tokios veikos kaip vertimasis prostitucija, ištekėjusios moters ištvirkavimas ir sąvadavimas, t. y. merginų, našlių, žmonių kurstymas ir sąlygų ištvirkavimui sudarymas (Andriulis, Maksimaitis, Pakalniškis, et. al., 2022, p. 232). Trumpai apžvelgus Lietuvos statutuose apibrėžiamus seksualinius nusikaltimus, pastebėtina, kad nuostatos nuo ankstesnių teisinių šaltinių mažai pasikeitusios, iš esmės išliko primityvios, didesnę dėmesį skirdamos fiziniams nukentėjusiosios kūno sužalojimams.

Nuo 1840 metų birželio 25 dienos Lietuvoje buvo pradėti taikyti Rusijos imperijos baudžiamieji įstatymai, tarp kurių didžiausią reikšmę teisiniam nusikalstamų veikų reglamentavimui turėjo Valstybės Tarybos Prezidiumo nutarimu 1903 metais priimtas Rusijos baudžiamasis statusas. Nusikaltimai seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui statute buvo reglamentuojami XXVII skyriuje, pavadinimu „Paleistuvystė“. Aptariamas teisės aktas ypač plačiai reglamentavo išžaginimą, kaip nusikalstamą veiką. Objektyviai išžaginimas pasireiškė nukentėjusiojo nesutikimu ir fiziniu smurtu, o pati veika galėjo būti nukreipta ne tik prieš moterį, bet ir vyrą (išprievartavimas išimtinai analiniu būdu), nepilnametį asmenį (nuo keturiolikos iki šešiolikos metų). Taip pat nusikaltimo auka buvo pripažįstamas ir bejėgiškos būklės asmuo, turintis ligos ar psichinės negalios požymių, tačiau šis kvalifikuotasis požymis kaltininkui būdavo inkriminuojamas tik tais atvejais, kai jis žinojo ar galėjo žinoti apie aukos būklę. Būtent šio požymio įtvirtinimas pradėjo ypač akcentuoti subjektyvios kaltės požymį, tačiau

svarbu paminėti ir tai, kad išžaginimo aukos sutikimo nebuvimo atveju, nebuvo reikalaujama įrodyti kaltininko suvokimą, kad auka nebuvo išreiškusi sutikimo lytiniams santykiams; taip pat reikšmės neturėjo ir tas faktas, kad kaltininkas manė, jog auka norėjo turėti lytinių santykių. Tarp išžaginimą kvalifikuojančių požymių taip pat Baudžiamasis statutą numatė ir lytinį santykiavimą su vaiku iki keturiolikos metų (inkriminuojant šį požymį, nebuvo reikalaujama, kad kaltininkas suvoktų šį faktą), taip pat „su moterimi, panaudojant fizinį smurtą arba grasinant nužudyti, arba sunkiai sutrikdyti sveikatą jai ar jos šeimos nariams, jei toks grasinimas nukentėjusiai atrodė realus ir sukėlė įvykdymo baimę, su moterimi be sąmonės, jei sąmonę jai atėmė pats kaltininkas arba ji buvo atimta jo akivaizdoje” (Kavolis, Bieliackinas, 1934, p. 444). Svarbu paminėti, kad Baudžiamajame statute išžaginimu nebuvo laikomi kaltininko veiksmai, nukreipti prieš asmenį, su kuriuo jis anksčiau yra turėjęs lytinių santykių, taip pat ir tokie atvejai, kai nukentėjusioji lytiniams santykiams priešinosi, bet „tik tiek, kiek paprastai priešinosi laisvo elgesio moteris, ne prostitutė” (*Ibidem*, p. 445).

Rusijos baudžiamasis statutą taip pat įtvirtino ir vyro seksualinį prievartavimą nukreiptą prieš kitą vyrą. Baudžiamoji atsakomybė buvo numatyta net už savanoriškus lytinius santykius. Nusikalstamą veiką kvalifikuojantys požymiai buvo lytinės aistros tenkinimas su nepilnamečių vaikinų (nuo keturiolikos iki šešiolikos metų), taip pat su vyru esančiu bejėgiškoje būklėje. Itin kvalifikuojantys požymiai numatyti: „vyro lytinės aistros tenkinimas su berniuku, kuriam nesukako 14 metų; su vyru, kuris yra jo valdžioje arba jo rūpinamas; su vyru, kuris buvo tam priverstas asmens smurtu arba grasymu padaryti galą <...> su vyru, kuriam pats smurtininkas atėmė sąmonę” (*Ibidem*, p. 445).

Baudžiamajame statute taip pat buvo numatyta baudžiamoji atsakomybė už gašlavimą „su vaiku ar mergaite, nesukakusiais keturiolikos metų amžiaus; su nepilnamečiu asmeniu, nuo keturiolikos iki šešiolikos metų amžiaus, be jo sutikimo arba, nors ir sutinkant jam, bet naudojant piktam jo nekaltybę <...>” (*Ibidem*, p. 445). Kitaip tariant tai seksualinį prievartavimą atitinkantys veiksmai, pasireiškiantys fiziniu sąlyčiu ir (ar) „nepadoriu elgesiu su kitu kitokios ar tos pačios lyties asmeniu, įžeidžiant to asmens lyties organų neliečiamybę <...>” (*Ibidem*, p. 445). Baudžiamoji atsakomybė buvo numatyta ir už „gašlavimą su moterimi, kuriai buvo sukakę šešiolikos metų, be jos sutikimo”, tačiau „asmuo neatsakė pagal šį straipsnį, jei iš bylos aplinkybių išaiškėdavo, kad kaltininkas iš tų santykių, kuriuose jis buvo su moterimi, turėjo pakankamo pagrindo suponuoti jos sutikimą <...>”. Taip pat už „gašlavimą su asmeniu, kuris yra jo valdžioje arba jo rūpinamas; su žmogumi, kuris buvo tam priverstas asmens smurtu, grasymu padaryti galą, labai sunkią arba sunkią kūno žalą jam pačiam ar jo šeimos žmogui, jei toks grasymas

galėjo sukelti grasomajam įvykdymo baimę; su moterimi, jei begašlaudamas pažeidė jai mergystės vainiką <...>” (*Ibidem*, p. 445).

Aptartas Rusijos baudžiamasis statutas ilgą laiką buvo pripažįstamas vienas svarbiausių baudžiamosios teisės šaltinių tuometinėje Lietuvoje. Būtent šis įstatymas skyrė daug dėmesio reglamentuoti seksualinius nusikaltimus išplečiant jų sampratą, padarymo būdus, kaltininko subjektyviosios pusės svarbą, nukentėjusiųjų ratą bei įrodinėjimo elementus.

Okupavus Lietuvą ir prijungus ją prie Sovietų Sąjungos įsigaliojo sovietiniai baudžiamieji įstatymai, tarp jų ir 1922 metų Rusijos Tarybų Federacinės Socialistinės Respublikos (toliau – RTFSR) Baudžiamojo kodekso nuostatos. Šio įstatymo normos, be jokio teisinio vertinimo ar analizės buvo perrašytos į tuometinį baudžiamąjį įstatymą. 1961 metų Lietuvos tarybų socialistinės Respublikos baudžiamajame kodekse (toliau – senasis BK) skyriuje pavadinimu „lytiniai nusikaltimai“ buvo įvardinti tokie nusikaltimai: išžaginimas (118 straipsnis), prispyrimas moters lytiškai santykiauti (119 straipsnis), lytinis santykiavimas su lytiškai nesubrendusiu asmeniu (120 straipsnis), tvirkinamieji veiksmai (121 straipsnis) ir vyro lytinis santykiavimas su vyru (122 straipsnis). Pastebėtina, kad įvardintos nusikalstamų veikų sudėtys perimtos iš sovietinių baudžiamųjų įstatymų nenumato, neapima, nereglamentuoja atsakomybės už daugelį akivaizdžiai pavojingų nusikaltimų seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui.

Visgi Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos (TSR) Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumas 1968 metų liepos 30 dieną priėmė nutarimą, kuriame išaiškino, kad 1961 metų Lietuvos TSR baudžiamasis kodekse įtvirtinta išžaginimo sudėtis turi būti „aiškinama plečiamai ir išžaginimui turi būti prilyginamas ir lytinės aistros tenkinimas kitomis formomis: analiniu, oraliniu, *inter femora* būdu“ (Abramavičius, Bieliūnas, Drakšienė, 2000, p. 221). Taigi tik plečiamojo aiškinimo dėka buvo pradėta taikyti baudžiamąją atsakomybę už seksualinio prievartavimo turinį atitinkančius veiksmus, nors pati veika formaliai išliko kvalifikuojama kaip išžaginimas.

Pastebėtina, kad aptariamam įstatyme išžaginimas (118 straipsnis) objektyviai pasireiškia lytinių santykiavimu su moterimi prieš jos valią be jos sutikimo, esant nors vienam iš trijų alternatyvių požymių: naudojant fizinį smurtą, grasinimus arba pasinaudojant bejėgiška moters būkle. Nusikalstamą veiką kvalifikuojantys požymiai buvo įvardijami, kaip: itin sunkios pasekmės, veika padaryta itin pavojingo recidyvisto, taip pat bendrininkų grupė, mažametis ar nepilnametis nukentėjusysis (*Ibidem*).

Įstatymo 119 straipsnyje įtvirtinta nusikalstama veika „Prispyrimas moters lytiškai santykiauti“ objektyviai pasireiškė „lytiniu santykiavimu ar lytinės aistros tenkinimu

kitomis formomis su tarnybiškai ar materialiai priklausoma moterimi prieš jos valią, grasinant padaryti žalą ar faktiškai darant žalą jos ir jos artimųjų interesams arba prispyrimu tai daryti su kitu, kaltininko nurodytu, asmeniu“ (*Ibidem*). Šio nusikaltimo ypatumas tai objektyvieji sudėties požymiai: psichologinis smurtas ir (ar) psichinės prievartos panaudojimas. 120 straipsnyje įtvirtinta nusikalstama veika objektyviai pasireiškia savanorišku abiejų lyčių asmenų lytiniu santykiavimu ar kitokiu lytinės aistros tenkinimu analiniu ir (ar) oraliniu būdu, su asmeniu iki šešiolikos metų. Šios veikos aiškinime ir įrodinėjime susiduriama su asmens lytinės brandos klausimu. Tais atvejais kai buvo santykiaujama su asmeniu vyresniu nei šešiolikos metų, bet jaunesniu nei 18 metų, lytinė asmens branda buvo įrodinėjama teismo medicinos ekspertų išvadomis. Įstatymo 121 straipsnyje „Tvirkinamieji veiksmai“ ypatumas tas, kad veika nukreipta prieš jaunesnį kaip šešiolikos metų amžiaus asmenį. Įstatymo 122 straipsnis įtvirtina vyro lytinį santykiavimą su vyru, kaip nusikalstama veiką, kitaip tariant, vyrų homoseksualūs santykiai, lytinės aistros tenkinimas analiniu ir (ar) oraliniu būdu, net ir savanoriškas, buvo pripažįstamas nusikaltimu.

Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, 1961 metų Baudžiamojo kodekso straipsniai tapo negaliojančiais, nes iš esmės prieštaravo Laikinajam pagrindiniam įstatymui. Baudžiamojo kodekso projektui rengti Teisingumo ministerijos įsakymu buvo sudaryta darbo grupė, kurios iniciatyva 2000 metų rugsėjo 26 dieną pirmą kartą Lietuvos istorijoje Lietuvos Respublikos Seimas patvirtino savarankišką Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą. 2003 metų gegužės 1 dieną įsigaliojo naujasis Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. Kartu įsigaliojo nauji parengti Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso ir Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodeksai. Būtent šių reikšmingų įvykių pasekoje „Lietuvos Respublikos teisinėje sistemoje buvo sukurti ir pradėjo galioti tarpusavyje suderinti pirmieji nacionaliniai kodifikuoti įstatymai, įtvirtinantys mūsų šalies baudžiamosios politikos nacionalinius teisinius pagrindus“ (Abramavičius, Prapiestis, 2009).

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 18 straipsnyje numatyta, kad „žmogaus teisės ir laisvės yra prigimtinės“, 20 straipsnyje: „žmogaus laisvė neliečiama“, o štai 21 straipsnyje įtvirtinta, kad „žmogaus asmuo neliečiamas“ ir „žmogaus orumą gina įstatymas“ (Lietuvos Respublikos Konstitucija, 1992). Šių Konstitucinių nuostatų, kaip aukščiausią galią turinčių normų, pagrindu remiasi visa Lietuvos Respublikos baudžiamosios teisės normų sistema, kuri privalo garantuoti, kad žmogus bus saugomas nuo bet kokio nepagrįsto išorinio poveikio jo gyvybei, sveikatai, seksualiniam apsisprendimui, fizinio aktyvumo laisvei (Sipavičienė, 2004, p. 116-117). Būtent tai yra

realizuojama dabartiniame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse (Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 2000). XXI skyriuje yra išskiriamos septynios nusikalstamos veikos, priskiriamos prie nusikaltimų žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui: 1) Išžaginimas (BK 149 straipsnis); 2) Seksualinis prievartavimas (BK 150 straipsnis); 3) Privertimas lytiškai santykiuoti (BK 151 straipsnis); 4) Lytinės aistros tenkinimas pažeidžiant nepilnamečio asmens seksualinio apsisprendimo laisvę ir (ar) neliečiamumą (BK 151¹ straipsnis); 5) Seksualinis priekabiavimas (BK 152 straipsnis); 6) Jaunesnio negu šešiolikos metų asmens viliojimas (BK 152¹ straipsnis); 7) Jaunesnio negu šešiolikos metų asmens tvirtinimas (BK 153 straipsnis).

Aptarus Lietuvos Respublikos seksualinių nusikaltimų reglamentavimo užuomazgas ir raidą ypač svarbu trumpai aptarti ir minėtų nusikalstamų veikų reglamentavimą užsienio šalių baudžiamosios teisės aktuose.

Prancūzijos Respublikos baudžiamojo kodekso (Prancūzijos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 1994) III skyrius pavadinimu „seksualinės agresijos“ numato atsakomybę už lytinius nusikaltimus. Atitinkamai skyrius yra suskirstytas į keturias dalis, numatančias atskiras nusikalstamas veikas: „išžaginimas“ (straipsniai nuo 222-23 iki 222-26), sekanti dalis – „kita seksualinė agresija“ (straipsniai nuo 222-27 iki 222-32), apima veikas nepatenkančias į išžaginimo, kaip nusikalstamos veikos, sudėtį, taip pat ir numato atsakomybę už seksualinę agresiją nepilnamečio iki 15 metų amžiaus atžvilgiu. Trečia skyriaus dalis – „seksualinis priekabiavimas“ (straipsniai nuo 222-33 iki 222-33-1) ir ketvirta dalis – „psichologinis priekabiavimas“ (222-22-2 straipsnis). Atkreiptinas dėmesys, kad nusikalstamų veikų straipsnių pirmosiose dalyse numatytos baudmės, o vertinant nusikalstamų veikų sudėtis, darytina išvada, kad seksualinės autonomijos amžiaus riba yra 15 metų.

Didžiosios Britanijos baudžiamojo kodekso (Didžiosios Britanijos baudžiamasis kodeksas, 1990) VIII skyrius pavadinimu „seksualiniai nusikaltimai“ numato atskiras nusikalstamas veikas, nukreiptas prieš asmens seksualinio apsisprendimo laisvę ir neliečiamumą. Skyrius susideda iš straipsnių: nuo 117 iki 139. Kodekso 118 straipsnis numato pagrindinę išžaginimo, kaip nusikalstamos veikos, sudėtį, o po jo sekantys atskiri straipsniai numato kvalifikuojančias sudėtis už: vyro ar moters kraujomaišą (kai nusikalstamos veikos subjektas žino apie giminystės ryšį su auka ir kai ši jam yra anūkė (-as), dukra (sūnus), brolis (sesė) ir panašiai; už lytinį santykiavimą su mergaite iki trylikos metų, už neteisėtą lytinį santykiavimą su mergaite iki šešiolikos metų, už nepadorų elgesį su vaiku ir panašiai.

Rusijos Federacijos baudžiamojo kodekso (Rusijos Federacijos baudžiamasis kodeksas, 1996) XXVIII skyrius pavadinimu „nusikaltimai prieš asmens seksualinę neliečiamybę ir seksualinę laisvę“ susideda iš atskirų, nusikalstamas veikas numatančių straipsnių: „išžaginimas“ (131 str.), „smurtiniai seksualinio pobūdžio veiksmai“ (132 straipsnis), „privertimas užsiimti seksualiniais santykiais“ (133 straipsnis), „lytinis santykiavimas ar lytinės aistros tenkinimas su asmeniu, jaunesniu negu šešiolika metų“ (134 straipsnis) ir „tvirkinamojo pobūdžio veiksmai“ (135 straipsnis).

Lenkijos Respublikos baudžiamasis kodeksas (Lenkijos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 1997) seksualinės prievartos pobūdžio nusikalstamas veikas numato atskirame XXV skyriuje „nusikaltimai prieš seksualinę laisvę ir padorumą“. Skyrius numato baudžiamąją atsakomybę už išžaginimą (197 straipsnis), lytinį santykiavimą ir kitus seksualinio pobūdžio veiksmus, su asmeniu iki 15 metų (200 straipsnis), išžaginimas pasinaudojant bejėgiška kito asmens būkle, silpnaprotyste ar psichine liga (198 straipsnis), privertimas lytiškai santykiauti ar kitaip tenkinti lytinę aistrą (199 straipsnis), kraujomaiša (201 straipsnis), ekshibicionizmas (202 straipsnis), asmenų vertimas užsiimti prostitucija (203 straipsnis).

Latvijos Respublikos baudžiamasis kodeksas (Latvijos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 2000) numato šias nusikalstamas veikas žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui: išžaginimas (159 straipsnis), seksualinis prievartavimas (160 straipsnis), lytinis santykiavimas ir lytinės aistros tenkinimas su jaunesniu nei šešiolikos metų asmeniu (161 straipsnis), tvirkinamojo pobūdžio veiksmai (162 straipsnis) bei pelnymasis iš kito asmens prostitucijos, įtraukimas į prostituciją, pornografinio turinio produkcijos platinimas ir kitos panašaus pobūdžio veikos.

Estijos Respublikos baudžiamasis kodeksas (Estijos Respublikos baudžiamasis kodeksas (2002) įtvirtina šias nusikalstamas veikas seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui: išžaginimą (141 straipsnis), seksualinį prievartavimą (142 straipsnis), privertimą lytiškai santykiauti (143 straipsnis) bei lytinį santykiavimą su palikuoniu (144 straipsnis). Estijos baudžiamasis kodeksas numato baudžiamąją atsakomybę už savanorišką lytinį santykiavimą ir lytinės aistros tenkinimą su vaiku, t. y. asmeniu, nesulaukusiui keturiolikos metų (145 straipsnis ir 146 straipsnis).

Pažymėtina, kad užsienio valstybių (pvz.: Prancūzijos Respublikos, Didžiosios Britanijos, Rusijos Federacijos, Lenkijos Respublikos, Latvijos Respublikos, Estijos Respublikos) baudžiamųjų įstatymų apžvalga rodo, jog nusikalstamų veikų, kuriomis kėsinama į asmens seksualinio apsisprendimo laisvę ir (ar) neliečiamumą, reguliavimui didelę įtaką daro konkrečioje visuomenėje susiklosčiusios tradicijos, moralinės nuostatos,

socialinės, kultūrinės ir religinės pažiūros. Būtent dėl šių ir panašių priežasčių nusikalstamų veikų sistemos ir tam tikrų nusikalstamų veikų sudėtys įvairiose valstybėse labai skirtingos.

Taigi, apibendrinant galima teigti, kad seksualinių nusikaltimų sampratos užuomazgas pastebimos jau nuo senovės civilizacijos laikų. Nors teisiniai šaltiniai apibrėžė tik labai siaurą ratą nusikaltimų, pažeidžiančių asmens seksualinio apsisprendimo laisvę ir neliečiamumą, visgi ilginiui pastebima, kaip vystėsi ir tobulėjo visa teisinė sistema. Žinoma, net ir dabartinėje seksualinės prievartos sampratoje pastebime tam tikrų trūkumų, o ir teisiniame reguliavime įvairių spragų, tačiau bendrai tarptautinių ir nacionalinių norminių aktų dėka, teisinę sistemą galime laikyti pažangia, atitinkančia šiuolaikinės visuomenės gyvenimo tendencijas, užtikrinančias pamatines žmogiškąsias vertybes.

2. NUSIKALSTAMŲ VEIKŲ SEKSUALINIO APSISPRENDIMO LAISVEI IR NELIEČIAMUMUI SUDĖČIŲ ANALIZĖ PAGAL LIETUVOS RESPUBLIKOS BAUDŽIAMĄJĮ KODEKSĄ

Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso paskirtis – „saugoti asmens laisvę, teises ir garbę seksualinių santykių srityje, lytiškai nesubrendusio asmens seksualinį neliečiamumą. Teisės normomis siekiama apsaugoti nepilnamečius nuo ankstyvo įtraukimo į lytinį gyvenimą, taip pat saugoma mūsų visuomenėje susiformavusi šių santykių sankloda, įtvirtinami moraliniai seksualinių santykių principai“ (Pėstininkas, 1984, p. 78). Šioje darbo dalyje bus siekiama trumpai apžvelgti Baudžiamojo kodekso XXI skyriuje įtvirtintas nusikalstamas veikas seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui, išanalizuojant šių veikų sudėtį: objektyviusius (objektas, objektyvioji pusė) ir subjektyviusius (subjektas, subjektyvioji pusė) požymius, lemiančius pavojingos veikos pripažinimą nusikalstama. Būtent šių požymių visuma yra būtina siekiant įrodyti, kad atitinkama veika yra pavojinga, įstatymo raide uždrausta, konkretų nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą atitinkanti veika, taip pat, kad kaltas asmuo būtų patrauktas baudžiamojon atsakomybėn.

2.1. Išžaginimo sudėties analizė

Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso XXI skyrius prasideda 149 straipsniu, pavojingiausiu nusikaltimu seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui, numatančiu baudžiamąją atsakomybę už išžaginimą. Remiantis Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaru, išžaginimas – tai „lytinis santykiavimas tarp vyro ir moters prieš vieno iš jų valią, jeigu tai daroma naudojant fizinį ar psichinį smurtą ar kitaip atimant galimybę priešintis arba naudojantis bejėgiška nukentėjusio asmens būkle“ (Abramavičius, Prapiestis, 2009, p. 178).

Aptariamo nusikaltimo objektas – tai žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvė. Seksualinio apsisprendimo laisvė – tai „kiekvieno subrendusio žmogaus laisvė savo valia pasirinkti partnerį seksualiniams santykiams, seksualinio bendravimo su juo būdus, laiką ir vietą. Šios teisės įgyvendinimas taip pat garantuoja asmens saugumą nuo bet kokios prievartos seksualiniame bendravime“ (Pėstininkas, 1984, p. 88). Tais atvejais kai nusikalstama veika nukreipta prieš mažametį ar nepilnametį asmenį kėsinama į žmogaus seksualinį neliečiamumą. Seksualinio neliečiamumo laisvė – tai „vaiko teisė būti

apsaugotam nuo pernelyg ankstyvo seksualinio poveikio, galinčio pakenkti normaliam, psichiniam ir fiziniam vystimuisi. Taip pat asmens, esančio bejėgiškumo būklėje, teisė būti apsaugotam nuo seksualinių santykių prieš jo valią“ (*Ibidem*, p. 88). Pažymėtina, jog nusikalstama veika taip pat kėsinama į asmens garbę ir orumą, nukentėjusiojo asmens laisvę bei sveikatą, tais atvejais kai prieš asmenį yra naudojami fizinį smurtą atitinkantys veiksmai. Šie įstatymo saugomi gėriai laikytini papildomais nusikalstamos veikos objektais. Taigi, nusikaltimo nukentėjusiuoju gali būti tiek moteris, tiek vyras, nes išžaginimu yra kėsinama tiek į moters, tiek į vyro seksualinio apsisprendimo laisvę, mažamečio ar nepilnamečio asmens seksualinę neliečiamybę.

Remiantis Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 metų gruodžio 30 dienos nutarimu „Dėl teismų praktikos išžaginimo ir seksualinio prievartavimo bylose“ lytinis santykiavimas Baudžiamojo kodekso 149 straipsnio prasme yra lytinės aistros tenkinimas tik natūraliu būdu. „Tai skirtingų lyčių asmenų, t. y. vyro ir moters lytinis aktas, įvedant vyro varpą į moters makštį“ („Teismų praktika“, 2004, Nr. 49). „Lytinės aistros tenkinimas kitais būdais – analiniu, oraliniu ar kitokio fizinio sąlyčio būdu, taip pat vyro su vyru ir moters su moterimi lytiniu santykiavimu nepripažįstamas“ (Abramavičius, Prapiestis, 2009, p. 179). Tokio pobūdžio veiksmai atitinka seksualinio prievartavimo, kaip nusikalstamos veikos sudėtį, įtvirtintą Baudžiamojo kodekso 150 straipsnyje. Pastebėtina, kad remiantis anksčiau aptartu Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutarimu, jei asmuo „prievarta lytiškai santykiavęs su nukentėjusiuoju, be to dar tenkino lytinę aistrą analiniu, oraliniu ar kitokio fizinio sąlyčio būdu, šios veikos sudaro nusikaltimų sutaptį ir kvalifikuojamos pagal Baudžiamojo kodekso 149 straipsnį ir 150 straipsnį“ („Teismų praktika“, 2004, Nr. 49).

Objektyviai išžaginimą sudaro dvi stadijos: „fizinio ir psichologinio smurto panaudojimas arba kitoks atėmimas galimybės priešintis ir lytinio akto atlikimas“ (Abramavičius, Prapiestis, 2009, p. 179). Lytinis santykiavimas prieš asmens valią baudžiamąją atsakomybę pagal įstatymo 149 straipsnį numato tik tada, jei minėtos veikos padaromos: 1) panaudojant fizinį smurtą; 2) grasinant tuoj pat jį panaudoti; 3) kitaip atimant galimybę priešintis; 4) pasinaudojant bejėgiška nukentėjusiojo asmens būkle. Šie veikos padarymo būdai yra alternatyvūs, tad inkriminuojant šį nusikaltimą pakanka bent vieno iš jų. Toliau trumpai apie kiekvieną iš šių nusikalstamos veikos padarymo būdų atskirai.

Fizinio smurto panaudojimas – tai „mušimas, smauginimas, kitoks fizinio skausmo sukėlimas, sužalojimas ir panašūs smurto veiksmai prieš nukentėjusį asmenį siekiant nuslopinti jo pasipriešinimą ar kad nebūtų priešinama ir lytiškai santykiauti prieš jo valią“ (Abramavičius, Prapiestis, 2009, p. 179). Teisinėje literatūroje vyrauja skirtingos fizinės

prievartos panaudojimo sampratos ir apibrėžimai. Štai I. G. Filanovski, fizinį smurtą apibrėžia tik kaip fizinės jėgos naudojimą prieš nukentėjusįjį (Иванова, 2000, p. 20). A. A. Piontovskis, V. D. Menšaginas fiziniu smurtu laiko bet kokį poveikį, nukreiptą į nukentėjusiojo kūno neliečiamumą. Kitaip tariant tai išoriniai veiksmai, pasireiškiantys poveikiu į nukentėjusiojo kūno biologinį vientisumą (Шарапов, 2001, p. 119-120). N. A. Nekliudovas nurodo, jog fizinis smurtas, kaip veika, nukreipta į nukentėjusiojo kūno sužalojimą, yra „veikimas (būdas padaryti nusikaltimą), išreiškiamas jėgos naudojimu, kuris nukreiptas į asmens kūno vientisumo pažeidimą ir sukelia arba gali sukelti padarinius, susijusius su vienokiu ar kitokiu sveikatos sutrikdymu“ (Сердюк, 2000, p. 9). Taigi, galime pastebėti, kad fizinio smurto panaudojimas pasireiškia veiksmais, kuriais siekiama palaušti nukentėjusiojo pasipriešinimą.

Svarbu pabrėžti fizinio smurto panaudojimo baigtumo momentą. Teisinėje literatūroje vyrauja skirtingos nuomonės, dalis analizuodami šį klausimą teigia, jog fizinio smurto panaudojimas laikytinas baigtu nuo smurto panaudojimo momento, tačiau išskyla probleminių aspektų, kaip vertinti veiksmo baigtumą, nesukėlusį nukentėjusiajam jokių fizinių pasekmių, štai pavyzdžiui, sugriebimas už rankos ar kojos, plaukų patempimas ir panašiai (Шарапов, 2001, p. 110). Tačiau daugelis mokslininkų visgi faktiniu fizinio smurto panaudojimo baigtumo momentu laiko fizinių padarinių atsiradimą. Toks vertinimas pateikiamas ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 metų gruodžio 30 dienos nutarime, kuriame apibrėžiant fizinio smurto panaudojimo sampratą vadovaujamosi nuostata, kad fizinio smurto panaudojimo baigtumo momentas yra siejamas su tiesioginių padarinių atsiradimu („Teismų praktika“, 2004, Nr. 49).

Pastebėtina, kad fizinio smurto panaudojimas išžaginimo sudėtyje apima tik nesunkų ir nežymų sveikatos sutrikdymą. Tais atvejais, kai fiziniu smurtu nukentėjusiajam padaromas sunkus sveikatos sutrikdymas, veika kvalifikuojama atskirai kaip išžaginimo ir atitinkamo sveikatos sutrikdymo, nusikaltimų gyvybei arba sveikatai, sutaptis (*Ibidem*). „Jei prieš nukentėjusįjį fizinis smurtas panaudojamas ne pasipriešinimui įveikti, o kitais tikslais (pavyzdžiui, siekiant atkeršyti dėl asmens nesutikimo lytiškai santykiuoti, dėl nepasisekusių lytinių santykių ar dėl įžeidimo) arba fizinis smurtas panaudojamas po lytinių santykių ar lytinės aistros tenkinimo, toks fizinio smurto panaudojimas, priklausomai nuo kilusių padarinių, kvalifikuojamas kaip atskiras nusikaltimas“ (pavyzdžiui, pagal Baudžiamojo kodekso 135 straipsnį, 138 straipsnį ar 140 straipsnį) (Abramavičius, Prapiestis, 2009, p. 179). Štai kaip pavyzdys, nužudymas išžaginimo metu priklausomai

nuo nužudymo padarymo laiko kvalifikuojamas kaip nusikaltimų idealioji ar realioji sutaptis pagal Baudžiamojo kodekso 129 straipsnio ir 149 straipsnio atitinkamą dalį („Teismų praktika“, 2004, Nr. 49).

Grasinimas tuoj pat panaudoti fizinį smurtą – tai psichologinis smurtas, nukreiptas prieš nukentėjusį, pasireiškiantis grasinimu panaudoti fizinį smurtą ar kitokią psichinę prievartą. Visgi, baudžiamojoje teisinėje literatūroje dėl grasinimo tuoj pat panaudoti fizinį smurtą ir psichologinės prievartos santykio, yra nemažai diskusijų. Štai L. D. Gauchmanas laikosi nuomonės, kad psichologinis smurtas yra siauresnė psichologinės prievartos sąvoka, nes grasinama išimtinai fiziniu smurtu. O. Fodosiuk laikosi nuostatos, kad „psichologinės prievartos ir psichologinio smurto sąvokos yra lygiavertės ir turėtų būti vartojamos sinonimiškai“ (Fedosiuk, 2002, p. 102). Remiantis Baudžiamojo kodekso komentaru, „grasinimas – tai nukentėjusiojo bauginimas žodžiais arba veiksmais, kurie reiškia ketinimą tuoj pat panaudoti fizinį smurtą prieš nukentėjusį asmenį ar jo artimą žmogų, pavyzdžiui, vaiką, sutuoktinį, draugą ir pñš. Grasinimas turi būti toks, kad nukentėjusysis jį suprastų kaip realią grėsmę savo ir sau artimo asmens gyvybei ar sveikatai“ (Abramavičius, Prapiestis, 2009, p. 179-180). Svarbu pastebėti, kad grasinama atlikti tam tikrus veiksmus ne ateityje, o tuoj pat. Šiuo atveju kaltininko tikslas akivaizdus – siekis sumažinti pasipriešinimą (arba pasiekti visišką pasipriešinimo nebuvimą) ir lytinis santykiavimas prieš nukentėjusiojo valią. Bendrai, psichologinės prievartos esmė ir yra asmens įbauginimas, išoriškai galintis pasireikšti įvairiai: „žodžiu, raštu, tam tikra elgesio išraiška (gestais, mimika, garsiu rėkimu, ginklo, peilio ar kito panašios paskirties daikto rodymu ir panašiai“ (Fedosiuk, 2002, p. 107), nepriklausomai nuo to ar grasintojas ketina atitinkamus veiksmus įgyvendinti ar ne. Ir nors baudžiamojoje teisinėje literatūroje pasireiškia skirtingos nuomonės dėl grasinimo realumo ir jo sutapatinimo su grasintojo pasiryžimu veiksmus įvykdyti, visgi sutinkama, kad „psichinės prievartos esmė yra baimės sukėlimas, o ne realūs ketinimai grasinimus įvykdyti“ (*Ibidem*). Taigi ir grasinimo realumas iš esmės priklauso nuo pačio nukentėjusiojo suvokimo apie galimų veiksmų įgyvendinimą.

Dar vienas alternatyvus išžagavimo, kaip nusikalstamos veikos, objektyviosios pusės požymis – lytinis santykiavimas kitaip atimant galimybę priešintis, kai „nukentėjusiojo asmens pasipriešinimui įveikti kaltininkas panaudoja būdus, kurių neapima terminai „fizinio smurto panaudojimas“ ar „grasinimas tuo pat panaudoti fizinį smurtą“, ar „pasinaudojimas bejėgiška nukentėjusiojo būkle“, tačiau jais palaužiama nukentėjusiojo asmens valia priešintis ir pažeidžiama jo seksualinė laisvė, dėl to lytinis santykiavimas ar kitoks lytinės aistros tenkinimas įvyksta prieš nukentėjusiojo valią. Tai gali būti nukentėjusiojo surišimas (jei tam nenaudojamas smurtas), migdomųjų ar kitokių valią paralyžiuojančių

vaistų, narkotinių arba psichotropinių medžiagų sugirdymas nukentėjusiajam be jo žinios ar apgaule arba kitaip prieš jo valią, melagingas kokios nors reikšmingos nukentėjusiojo apsisprendimui žinios pranešimas, uždarymas į izoliuotą patalpą atimant laisvę. Kitoks galimybės priešintis atėmimas gali būti grasinimas tuoj pat sunaikinti ar atimti turtą, palikti vieną be pagalbos miške ar kitoje nuošalioje vietoje ir panašiai“ („Teismų praktika“, 2004, Nr. 49). Be to, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 metų gruodžio 30 dienos nutarimo analizė suponuoja išvadą, jog „kitokiu atėmimu galimybės priešintis gali būti laikomas ir toks nukentėjusiojo suklaidinimas, kai kaltininkas siekdamas seksualinio pasitenkinimo apsimeta nukentėjusio asmens sutuoktiniu ar partneriu, pasinaudoja susiklosčiusia situacija, kai nukentėjęs asmuo negali rinktis (pvz.: pagrobus asmenį ar neteisėtai suvaržius jo galimybę judėti) ir panašiai“ (*Ibidem*).

Pasinaudojimas bejėgiška nukentėjusiojo būkle pasireiškia tais atvejais kai lytiškai santykiaujama su nukentėjusiuoju, nesuprantančiu ar nesuvokančiu su juo atliekamų veiksmų, arba negalinčiu pasipriešinti, išreikšti nesutikimo ar sutikimo lytiniais santykiais. Šiuo atveju kaltininkas nenaudoja jokių veiksmų nukentėjusiojo valiai palaužti ar pasipriešinimui įveikti, tačiau atitinkamiems veiksams nėra gaunamas sutikimas, dėl asmens fizinės ar psichinės būklės ypatumų – „fizinių trūkumų, ligos, mažametystės, senatvės, psichikos sutrikimo ar kitokios liguistos ar nesąmoningos būsenos“ (Abramavičius, Prapiestis, 2009, p. 180). Būtinasis požymis šiuo atveju yra kaltininko suvokimas, kad asmuo yra bejėgiškos būklės ir lytinis santykiavimas tuo pasinaudojus. Pabrėžtina, kad lytinis santykiavimas su apsvaigusiu asmeniu nuo alkoholio, narkotikų ar kitokių psichotropinių medžiagų vertinamas kaip pasinaudojimas bejėgiška asmens būkle, tačiau teismo turi būti nustatyta, kad atitinkamų medžiagų vartojimas taip paveikė nukentėjusį, kad šis negalėjo suprasti su juo daromų veiksmų esmės ar pasipriešinti kaltininkui. Remiantis Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 metų gruodžio 30 dienos nutarimu, tais atvejais kai „nukentėjusiojo bejėgiška būklė atsiranda dėl tikslingų kaltininko veiksmų (pavyzdžiui, nukentėjusysis buvo kaltininko nugirdytas alkoholiu, užmigdytas vaistais), asmens veika kvalifikuojama kaip išžaginimas pagal požymį „kitaip atimant galimybę priešintis“ („Teismų praktika“, 2004, Nr. 49). Pastebėtina, kad „lytinis santykiavimas su mažamečiu asmeniu paprastai vertinamas kaip pasinaudojimas bejėgiška nukentėjusiojo būkle, išskyrus atvejus, kai nukentėjusysis pagal savo fizinį ir psichinį išsivystymą bei socialinę brandą suvokia daromų su juo veiksmų esmę ir davė sutikimą tokiems santykiams arba tie veiksmai įvyko mažamečio asmens (nukentėjusiojo) iniciatyva“ (*Ibidem*).

Išžaginimo sudėtis yra formali. Nusikaltimas laikomas baigtu nuo lytinio santykiavimo pradžios, nepriklausomai nuo to ar kaltininkas pabaigė lytinį aktą, ar ne. „Jei kaltininkas pradėjo naudoti fizinį smurtą ar išreiškė grasinimus jį panaudoti, arba padarė veiksmus kitaip atimdamas galimybę priešintis, padaryta veika kvalifikuojama kaip pasikėsinimas padaryti išžaginimą pagal Baudžiamojo kodekso 22 straipsnį ir 149 straipsnio 1, 2, 3 ar 4 dalį, nors kaltininkas ir nepradėjo lytinio santykiavimo dėl to, kad jam nepavyko įveikti nukentėjusiojo pasipriešinimo, arba dėl kitų nuo jo valios nepriklausančių aplinkybių“ (*Ibidem*). Svarbu paminėti, kad „pasikėsinimas išžaginti skiriasi nuo seksualinio prievartavimo (Baudžiamojo kodekso 150 straipsnis), nuo privertimo lytiškai santykiauti (Baudžiamojo kodekso 151 straipsnio) ir nuo kitų nusikaltimų, susijusių su kėsinimusi į žmogaus garbę, orumą, kūno neliečiamumą, sveikatą ir gyvybę. Pagrindinis skiriamasis požymis – kaltininko tyčios kryptingumas, tikslas“ (Abramavičius, Prapiestis, 2009, p. 181). Baudžiamąją atsakomybę šalina kaltininko savanoriškas atsisakymas pabaigti nusikalstamą veiką, tačiau užtraukia atsakomybę už faktiškai padarytą žalą (pavyzdžiui, sumušimą, sveikatos sutrikdymą, neteisėtą laisvės atėmimą ir panašiai). Atsisakymas laikomas savanorišku tik tais atvejais, kai kaltininkas turėjo galimybę ir sąlygas pabaigti nusikalstamą veiką, tačiau atsisakė.

Nusikaltimo subjektu gali būti tik pakaltinamas, sulaukęs keturiolikos metų fizinis asmuo (subjektu gali būti abiejų lyčių asmenys). Nepilnamečio ir mažamečio asmens (Baudžiamojo kodekso 149 straipsnio 3 ir 4 dalys) išžaginimo atveju baudžiamojon atsakomybėn gali būti traukiamas ir juridinis asmuo. Nusikaltimo subjektyvioji pusė – tiesioginė tyčia, pasireiškianti kaltininko suvokimu „kad lytiškai santykiauti su asmeniu jis nori prieš partnerio valią, be jo sutikimo ir pasiekia tai panaudodamas fizinį ar psichinį smurtą, kitaip atimdamas galimybę priešintis arba pasinaudodamas bejėgiška aukos būkle“ (Abramavičius, Prapiestis, 2009, p. 182). Pastebėtina, kad motyvai ir tikslai gali būti įvairūs.

Baudžiamojo kodekso 149 straipsnio 2 dalis numato atsakomybę už bendrininkų grupės padarytą išžaginimą, kai bendrai susitarę dalyvauja keli asmenys, iš kurių bent du yra vykdytojai. Kodekso 149 straipsnio 3 dalis numato atsakomybę už nepilnamečio asmens išžaginimą, o 149 straipsnio 4 dalis už mažamečio asmens išžaginimą.

2.2. Seksualinio prievartavimo sudėties analizė

Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 150 straipsnyje numatyta baudžiamoji atsakomybė už seksualinį prievartavimą. Seksualinis prievartavimas tai – „lytinės aistros tenkinimas su žmogumi prieš jo valią analiniu, oraliniu ar kitokio fizinio sąlyčio būdu, panaudojant fizinį smurtą ar grasinant tuoj pat jį panaudoti, ar kitaip atimant galimybę priešintis, ar pasinaudojant bejėgiška nukentėjusiojo asmens būkle“ (Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 2000). Pastebėtina, kad straipsnyje numatytos nusikalstamos veikos sudėties įvedimas į dabartinį baudžiamąjį kodeksą iš esmės užpildė seksualinių nusikaltimų reglamentavimo spragas, nes iki to seksualinis prievartavimas buvo traktuojamas kaip išžaginimas, tvirkinamieji veiksmai ir dalis kitų nusikalstamų veikų.

Aptariamojo nusikaltimo objektas – seksualinio apsisprendimo laisvė ir seksualinis neliečiamumas, kai kalbama apie nepilnamečius ir mažamečius asmenis. Objektyviai seksualinis prievartavimas pasireiškia lytinės aistros tenkinimu prieš nukentėjusiojo valią. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2004 metų gruodžio 30 dienos nutarime nurodė, kad „lytinės aistros tenkinimas Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 150 straipsnio prasme yra skirtingų lyčių asmenų arba tos pačios lyties asmenų veiksmai, kai lytinė aistra tenkinama kitais būdais, negu numatyta Baudžiamojo kodekso 149 straipsnyje (išžaginimas), kaip antai: oraliniu, analiniu ar kitokio fizinio sąlyčio būdais“ („Teismų praktika“, 2004, Nr. 49). Komentuojamo straipsnio sudėties prasme, analinis lytinės aistros tenkinimas tai – vyro varpos dirginimas moters arba vyro išeinamojoje angoje, oralinis aistros tenkinimas tai – moters arba vyro burnoje. Pastebėtina, kad daugiausia diskusijų kelią sąvokos „kitokio fizinio sąlyčio būdu“ neapibrėžtumas.

Baudžiamajame kodekse įstatymų leidėjęs neįtvirtino konkrečios lytinės aistros tenkinimo kitokio fizinio sąlyčio būdu sampratos. Lietuvos Aukščiausiasis teismas minėtame 2004 metų gruodžio 30 dienos nutarime trumpai nurodė šio požymio sampratą – „dirginant vyro ar moters lytinius organus, liečiant lytiniu organu kito žmogaus kūną ir panašiai“ (*Ibidem*). Baudžiamojo kodekso komentare numatyta, kad lytinės aistros tenkinimas kitokio fizinio sąlyčio būdu „apima visas homoseksualaus, lesbietiško, sadistinio, mazochistinio seksualinio pasitenkinimo formas fiziškai kontaktuojant lytiniais organais, rankomis, liežuviu, kitomis kūno dalimis“ (Abramavičius, Prapiestis, 2009, p. 185). Teismų praktikoje „seksualiniu prievartavimu pripažįstamas toks fizinis sąlytis su nukentėjusiuoju, kuris pagal savo pobūdį ar neigiamus padarinius prilygsta lytiniams santykiams. Lytinės aistros tenkinimas kitokio fizinio sąlyčio būdu paprastai pasireiškia dirginant ar masturbuojant vyro ar moters lytinius organus, kišant pirštus ar kitokius daiktus

į kito asmens lytinius organus ar išeinamąją angą, intensyviai liečiant nukentėjusiojo lytinius organus ar priverčiant nukentėjusįjį liesti kaltininko lytinius organus, taip pat lytiniu organu liečiant kito žmogaus kūną ir panašiai“ (Klaipėdos Apygardos teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-235-449/2020).

O. Fedosiuko nuomone, seksualinio prievartavimo normos specifika ir atsakomybės sunkumas suponuoja išvadą, kad „kitokiu fiziniu sąlyčiu yra laikytinas tik stiprų neigiamą poveikį nukentėjusiajam turintis fizinis sąlytis, kuris pagal savo pavojingumą gali būti prilygintas oraliniam ir analiniam lytiniam aktui“ (Fedosiuk, 2002, p. 109). Objektyviai tai pasireiškia veiksmais, kai imituojamas lytinis aktas, masturbuojamasi, žmogaus kūnas yra liečiamas, glostomas, bučiuojamas arba lytiniai organai yra liečiami įvairiomis kūno dalimis, dirbtiniais lytiniais organais, vibratoriais, žaislais ir panašiai. Galiausiai Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra suformavęs taisykles į kurias reikia atsižvelgti sprendžiant ar kitoks fizinis sąlytis yra seksualinis prievartavimas: 1) fizinio sąlyčio panašumas į vaginalinį, oralinį ar analinį lytinį aktą; 2) kiek toks sąlytis objektyviai gali tenkinti žmogaus lytinę aistrą (sąlytis, kuriuo norima vien pažeminti žmogų, paprastai nelaikomas seksualiu prievartavimu ir užtraukia atsakomybę pagal kitus Baudžiamojo kodekso specialiosios dalies straipsnius); 3) atsižvelgiama į nukentėjusiojo savybes (ar tai fizinis sąlytis su vaiku, suaugusiu ir t.t.); 4) panaudotos prievartos intensyvumą ir kitas aplinkybes, pavyzdžiui, ar toks sąlytis buvo tik fragmentiškas, ar nuoseklus ir tikslingas; ar įvykio vieta buvo palanki lytinės aistros tenkinimui. Visgi, svarbiausias šių veiksmų tikslas ir būtinas nusikaltimo požymis – tai kaltininko seksualinis pasitenkinimas.

Šiame įstatymo straipsnyje nagrinėjamo seksualinio prievartavimo sudėties objektyvieji požymiai yra identiški anksčiau aptarto išžaginimo požymiams: tai fizinio smurto panaudojimas, grasinimas tuoj pat jį panaudoti, kitoks atėmimas galimybės priešintis ir pasinaudojimas bejėgiška nukentėjusio asmens būkle. Fizinio smurto panaudojimas šio nusikaltimo sudėties prasme apima tik nesunkų ir nežymų sveikatos sutrikdymą arba fizinį skausmą. Tyčinio sunkaus sveikatos sutrikdymo ar nužudymo atveju veika kvalifikuojama papildomai ir pagal Baudžiamojo kodekso 135 straipsnį arba 129 straipsnį, kaip kelių nusikaltimų idealioji sutaptis („Teismų praktika“, 2004, Nr. 49). Grasinimo sąvoką patogų vartoti, kai norima patikslinti psichinės prievartos pobūdį, t. y. nurodant kuo grasinama darant vieną ar kitą nusikaltimą. Kaip antai išžaginimo dispozicijoje psichologinė prievarta nurodoma kaip grasinimas tuoj pat panaudoti fizinį smurtą, tuo tarpu privertimo lytiškai santykiauti dispozicijoje nurodyta bendra psichinės prievartos sąvoka, norint pabrėžti, kad pastarąjį nusikaltimą galima padaryti naudojant įvairaus turinio grasinimus (Fedosiuk, 2002, p. 102). Minėti požymiai yra alternatyvus, tad

pakanka bent vieno iš jų, kad nusikalstama veika būtų laikytina baigta ir užtrauktą kaltininkui baudžiamąją atsakomybę.

Svarbu pabrėžti, kad priešingai nei išžaginimo atveju, lytinės aistros tenkinimas įmanomas tiek tarp skirtingų, tiek tarp tos pačios lyties atstovų. Nusikaltimo nukentėjusiuoju gali būti tiek vyras, tiek moteris, tiek mažametis ar nepilnametis asmuo. Štai nusikaltimo subjektas gali būti tik pakaltinamas, sulaukęs keturiolikos metų fizinis asmuo, nepriklausomai nuo savo lyties (tiek vyras, tiek moteris). Nepilnamečio ir mažamečio seksualinio prievartavimo atveju atsako ir juridinis asmuo.

Seksualinio prievartavimo subjektyvioji pusė – tiesioginė tyčia, kai „kaltininkas suvokia, kad atlieka seksualinius veiksmus, fiziškai kontaktuoja su nukentėjusiu asmeniu prieš jo valią panaudodamas fizinį smurtą ar grasindamas tuoj jį panaudoti ar kitaip atimdamas galimybę priešintis arba pasinaudodamas bejėgiška nukentėjusio asmens būkle ir nori patenkinti savo seksualinį poreikį būtent tokiu būdu“ (Abramavičius, Prapiestis, 2009, p. 186). Pastebėtina, kad nagrinėjamos nusikalstamos veikos ir anksčiau aptarto išžaginimo sudėčių analizės kontekste svarbus aspektas – vieningos tyčios vertinimas. Pagal teismų praktiką „išžaginimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosiose bylose keli lytiniai santykiavimai ar lytinės aistros tenkinimo veiksmai vertinami kaip vienas tęstinis išžaginimas ar seksualinis prievartavimas tuo atveju, jei jie atlikti kelis kartus su tuo pačiu nukentėjusiuoju prieš jo valią esant bendrai tyčiai. Tęstiniu nusikaltimu paprastai laikomos ir tokios nusikalstamos veikos, kurių paskutinį epizodą nuo pirmojo skiria ilgesnis laiko tarpas (diena, mėnuo, metai), jeigu tas pats kaltininkas esant bendrai tyčiai žagina ar seksualiai prievartauja tą patį nukentėjusįjį“ (Lietuvos Aukščiausiojo teismo nutartis baudžiamosiose bylose Nr. 2K-651/2010, 2K-53/2012, 2K-547/2012). „Tokios praktikos laikomasi ir lytinės aistros tenkinimo pažeidžiant nepilnamečio asmens seksualinio apsisprendimo laisvę ir (ar) neliečiamumą baudžiamosiose bylose“ (Lietuvos Aukščiausiojo teismo nutartis baudžiamojame bylose Nr. 2K-547/2012).

Baudžiamojo kodekso 150 straipsnio 2 dalis numato baudžiamąją atsakomybę už bendrininkų grupės padarytą seksualinį prievartavimą, kai bendrai susitarę dalyvauja keli asmenys, iš kurių bent du yra vykdytojai. Kodekso 150 straipsnio 3 dalis numato atsakomybę už seksualinę prievartą nukreiptą prieš nepilnametį asmenį, o 150 straipsnio 4 dalis už mažamečio asmens seksualinį prievartavimą.

2.3. Privertimo lytiškai santykiuoti sudėties analizė

Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 151 straipsnyje yra numatyta baudžiamoji atsakomybė už privertimą lytiškai santykiuoti. Privertimas lytiškai santykiuoti įstatymo 151 straipsnio 1 dalies prasme, tai – grasinant panaudoti smurtą, panaudojant kitokią psichinę prievartą arba pasinaudojant asmens priklausomumu privertimas lytiškai santykiuoti ar kitaip tenkinti lytinę aistrą su kaltinamuoju ar kitu asmeniu (Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 2000).

Svarbu atkreipti dėmesį, kad lytinis santykiavimas ar kitoks lytinės aistros tenkinimas pagal minimą straipsnį gali būti inkriminuojamas tik tais atvejais, kai nesudaro išžaginimo (Baudžiamojo kodekso 149 straipsnio) ar seksualinio prievartavimo (Baudžiamojo kodekso 150 straipsnio) nusikalstamų veikų sudėčių.

Pagal šį straipsnį inkriminuojamos nusikalstamos veikos nukentėjusysis gali būti vyriškos arba moteriškos lyties atstovas ne jaunesnis nei keturiolikos metų amžiaus. Mažamečio privertimas lytiškai santykiuoti ar kitaip tenkinti lytinę aistrą būtų kvalifikuojamas pagal anksčiau aptartus straipsnius: išžaginimas (Baudžiamojo kodekso 149 straipsnis) arba seksualinis prievartavimas (Baudžiamojo kodekso 150 straipsnis) pasinaudojant bejėgiška nukentėjusiojo būkle. Būtent asmens seksualinio apsisprendimo laisvė ir neliečiamumas (kai veika nukreipta prieš nepilnametį asmenį) yra nusikaltimo objektas.

Objektyvieji nusikalstamos veikos požymiai pasireiškia privertimu lytiškai santykiuoti (natūralus lytinis santykiavimas) ar kitaip tenkinti lytinę aistrą (oraliniu, analiniu santykiavimu, įvairaus sąlyčio su asmeniu veiksmais) prieš nukentėjusiojo valią: grasinant pavartoti fizinį smurtą ar kitokią psichinę prievartą, arba pasinaudojant asmens priklausomumu. „Privertimas lytiškai santykiuoti yra lytinis santykiavimas ar lytinės aistros tenkinimas kitomis formomis, kai tai pasiekama panaudojant psichinę prievartą arba pasinaudojant nukentėjusio asmens priklausomumu, arba prispyrimas tai daryti su kitu, kaltininko nurodytu asmeniu“ (Abramavičius, Prapiestis, 2009, p. 187).

Veika alternatyviai gali būti padaroma panaudojant smurtą prieš nukentėjusįjį arba jo šeimos narius arba panaudojant kitokią psichinę prievartą, pasireiškiančią grasinimais sunaikinti, sugadinti turtą tuoj pat ar ateityje, grasinimais padaryti kitokią žalą, pažeisti nukentėjusiojo ar jo artimojo interesus, grasinimais pasikleisti kompromituojančias, žeminančias asmens garbę ir orumą žinias, ar kitaip pakenkti. Svarbu pastebėti, kad grasinimai, šios nusikalstamos veikos sudėties prasme, priešingai nei išžaginimo ar seksualinio prievartavimo atveju, reiškia grasinimus padaryti atitinkamus veiksmus ne tuoj

pat, o ateityje. Kitaip tariant, grasinama panaudoti fizinį smurtą ne dabar, o ateityje, grasinama sunaikinti ar sugadinti turtą ne dabar, o ateityje. Taip pat atitinkami veiksmai gali pasireikšti grasinimais paskleisti kompromituojančias, garbę žeminančias žinias (Abramavičius, Prapiestis, 2009, p. 180). Atkreiptinas dėmesys, kad grasinimai gali būti nukreipti ne tik tiesiogiai į nukentėjusįjį, bet ir į jo artimuosius ar šeimos narius. Šių kaltininko veiksmų tikslas, kad nukentėjusysis imtųsi atitinkamų priemonių, kad tas grasinimas nebūtų įvykdytas.

Pasinaudojimas asmens priklausomumu yra gana specifiška privertimo lytiškai santykiauti ar kitaip tenkinti lytinę aistrą forma. Ši forma nėra susijusi su grasinimais panaudoti smurtą ar psichologinio pobūdžio prievarta, priešingai, tai – pasinaudojimas faktiniu nukentėjusio asmens priklausomumu nuo kaltininko. Pavyzdžiui: „šeimyninis priklausomumas (vaiko – nuo tėvų, kitų giminaičių), materialinis (globotinio nuo globėjo), tarnybinis (pavaldinio nuo viršininko, darbininko nuo darbdavio, moksleivio nuo mokytojo) ir t.t. Priklausomumas gali būti tiek formalizuotas, tiek neformalus (paauglių grupės nario priklausomumas nuo jos lyderio, nusikaltėlių gaujos nario - nuo jos vadovo) ir panašiai“ (*Ibidem*, p. 188).

Pastebėtina, kad atitinkamo pobūdžio veiksmai gali būti ir nesusiję fiziniu kontaktu tarp kaltininko ir nukentėjusiojo, kaltininkas gali versti tenkinti kito asmens lytinę aistrą. Veika laikoma baigta nuo vieno iš alternatyvių objektyviųjų požymių padarymo momento, kai asmuo yra priverčiamas lytiškai santykiauti ar kitaip tenkinti lytinę aistrą su kaltininku ar jo nurodytu asmeniu. Pasikėsinimas padaryti aptariamą veiką pasireiškia kaltininko pastangomis priversti asmenį atlikti atitinkamo pobūdžio veiksmus, kitaip tariant, kai veika nelaikytina baigta.

Remiantis Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2004 metų gruodžio 30 dienos nutarimu išžagininimas ir seksualinis prievartavimas turi būti atribotas nuo privertimo lytiškai santykiauti, numatyto BK 151 straipsnyje. Baudžiamojo kodekso 149, 150 ir 151 straipsniuose numatyta baudžiamoji atsakomybė už prievartinius lytinius santykius ar lytinės aistros tenkinimą. Tačiau Baudžiamojo kodekso 151 straipsnio sudėtis nenumato fizinio smurto panaudojimo kaip vieno iš nukentėjusiojo valios palaužimo elementų. Kodekso 151 straipsnyje numatytas grasinimas apima grasinimą panaudoti fizinį smurtą ir kitokią psichinę prievartą (pavyzdžiui, grasinimas sunaikinti ar sugadinti nukentėjusiojo turtą, parduoti nukentėjusįjį prostitutacijai ir panašiai). Esminis Baudžiamojo kodekso 151 straipsnio skirtumas nuo įstatymo 149 ir 150 straipsnių yra tas, kad grasinimai priverčiant lytiškai santykiauti yra nukreipti į jų įgyvendinimą ne tuoj pat, o ateityje. Vienas iš alternatyvių šios nusikaltimo sudėties požymių yra lytinis santykiavimas ar lytinės aistros tenkinimas

pasinaudojant asmens priklausomumu, kuris gali kilti dėl giminystės (vaikai priklausomi nuo tėvų), santuokos, tarnybos (viršininkas ir sekretorė, darbdavys ir samdomas darbuotojas), materialinės priklausomybės (asmuo teikia materialinę paramą nukentėjusiajam) ir panašiai („Teismų praktika“, 2004, Nr. 49).

Nusikaltimo subjektas gali būti tik pakaltinamas, sulaukęs šešiolikos metų amžiaus tiek vyriško, tiek moteriškos lyties asmuo. Nepilnamečio privertimo lytiškai santykiuoti atveju ir juridinis asmuo. Subjektyviai nusikalstama veika padaroma tik tiesiogine tyčia, kaltininkui sąmoningai verčiant nukentėjusįjį atlikti atitinkamus veiksmus su juo ar kitu jam nurodytu asmeniu, suvokiant galimų veiksmų pasekmes ir jų siekiant.

Baudžiamojo kodekso 151 straipsnio 2 dalis numato atsakomybę už privertimo lytiškai santykiuoti atliktus veiksmus nepilnamečiam asmeniui. Šio straipsnio dalies prasme, nukentėjusysis yra išimtinai tik vyresnis nei keturiolikos metų amžiaus asmuo, bet ne vyresnis nei aštuoniolikos metų. Norint inkriminuoti aptariamą nusikalstamą veiką su nepilnamečiu asmeniu, svarbu nustatyti, kad kaltininkas žinojo ar turėjo pagrindo numatyti, kad atliekami veiksmai yra nukreipti prieš nepilnamečią asmenį. Priešingu atveju, jei kaltininkas klydo ar pagrįstai laikė auką pilnamečiu asmeniu, baudžiamoji atsakomybė iškyla pagal aptariamojo įstatymo 151 straipsnio 1 dalį.

2.4. Lytinės aistros tenkinimo pažeidžiant nepilnamečio asmens seksualinio apsisprendimo laisvę ir (ar) neliečiamumą sudėties analizė

Lietuvos Respublikos Seimas, įgyvendindamas 2003 metų gruodžio 22 dienos Europos Sąjungos Tarybos pamatinį sprendimą dėl kovos su vaikų išnaudojimu ir vaikų pornografija (2004/68/TVR), kuriais kriminalizuojami sunkiausi seksualinės prievartos prieš vaikus ir jų seksualinio išnaudojimo atvejai, 2006 metais birželio 22 dieną priimtu Baudžiamojo kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymu (Valstybės žinios, 2006, Nr. 77- 2961) *inter alia* įtvirtino baudžiamąją atsakomybę už naują nusikalstamą veiką, numatytą įstatymo 151-1 straipsnyje, kuria kėsinama į nepilnamečių asmenų seksualinio apsisprendimo laisvę ir (ar) neliečiamumą.

Baudžiamojo kodekso 151-1 straipsnio „Lytinės aistros tenkinimas pažeidžiant nepilnamečio asmens seksualinio apsisprendimo laisvę ir (ar) neliečiamumą“ 1 dalyje numatyta pilnamečio asmens baudžiamoji atsakomybė už lytinį santykiavimą ar kitokį lytinės aistros tenkinimą su jaunesniu negu šešiolikos metų asmeniu, jeigu nebuvo

išžaginimo, seksualinio prievartavimo ar privertimo lytiškai santykiuoti, kaip nusikalstamų veikų įtvirtintų įstatymo 149, 150, 151 straipsniuose, požymių. Aptariamo straipsnio 2 dalyje numatyta atsakomybė už lytinį santykiavimą ar kitokį lytinės aistros tenkinimą su nepilnamečiu asmeniu, pasiūlius, pažadėjus suteikti ar suteikus jam ar kitam asmeniui už tai pinigų ar kitokios formos atlygį, jeigu nebuvo išžaginimo, seksualinio prievartavimo ar privertimo lytiškai santykiuoti, kaip nusikalstamų veikų įtvirtintų įstatymo 149, 150, 151 straipsniuose, požymių. 3 dalyje įtvirtinta atsakomybė kai tėvas, motina, globėjas, rūpintojas ar kitas teisėtas vaiko atstovas arba įstatymuose nustatytų įgaliojimų nepilnamečio asmens atžvilgiu turintis asmuo, arba pasitikėjimu, autoritetu arba įtaka nepilnamečiui piktnaudžiavęs asmuo, lytiškai santykiavo ar kitaip tenkino lytinę aistrą su tuo nepilnamečiu asmeniu, jeigu nebuvo išžaginimo, seksualinio prievartavimo ar privertimo lytiškai santykiuoti, kaip nusikalstamų veikų įtvirtintų įstatymo 149, 150, 151 straipsniuose, požymių. Galiausiai 4 dalyje numatyta griežtesnė baudžiamoji atsakomybė už minėtoje 3 dalyje padarytą nusikalstamą veiką nukreiptą prieš jaunesnį negu šešiolikos metų asmenį.

Svarbu pastebėti, kad įstatymo 151-1 straipsnis nuo 2014 metų kovo 25 dienos, 2014 kovo 13 dienos įstatymu Nr. XII-776 (Lietuvos Respublikos Seimas, 2014, Nr. 03404) buvo papildytas minėta 1 dalimi. Šiuo kodekso straipsnio papildymu buvo siekiama nukrypti nuo iki to egzistavusio sutikimo amžiaus ribos, kai pilnamečio asmens lytinis santykiavimas ar kitoks lytinės aistros tenkinimas su nepilnamečiu asmeniu neužtraukia jokios baudžiamosios atsakomybės. Iki 2014 metų kovo 25 dienos, pagal aptariamo straipsnio 1 dalį pilnametis asmuo atsakydavo tik tuo atveju, jei siekdamas lytiškai santykiuoti ar kitaip tenkinti lytinę aistrą už tai pasiūlydavo, pažadėdavo suteikti ar suteikdavo pinigų ar kitokios formos atlygį.

Objektyviai veika pasireiškia lytiniu santykiavimu ar kitokiu lytinės aistros tenkinimu su nepilnamečiu asmeniu pastarajam sutinkant, jeigu tas sutikimas „buvo pasiektas už pinigus ar kitokį atlygį arba už pažadą suteikti nukentėjusįjį dominantį atlygį, pavyzdžiui priimti į darbą, nuvežti į užsienį ir panašiai“ (Abramavičius, Prapiestis, 2009, p. 190).

Nukentėjusysis, aptariamoms nusikalstamos veikos numatytos Baudžiamojo kodekso 151-1 straipsnio prasme, tai nepilnametis tiek vyriškos, tiek moteriškos lyties, asmuo, kuris įstatymo numatytu pagrindu nėra jaunesnis nei keturiolika metų ir ne vyresnis nei 18 metų. Visais atvejais nusikaltimo auka yra nepilnametis asmuo, tačiau, kad kaltininkui šio straipsnio pagrindu iškiltų baudžiamoji atsakomybė turi būti nustatyta, kad šis tai žinojo ar galėjo ir turėjo tai numatyti. „Pagal bendrą taisyklę lytinis santykiavimas ar kitoks lytinės

aistros tenkinimas su mažamečiu, neturinčiu keturiolikos metų, pripažįstamas nusikaltimu – išžaginiu ar seksualiniu prievartavimu pagal Baudžiamojo kodekso 149 arba 150 straipsnį“ (*Ibidem*). Pastebėtina, kad nusikalstama veika, kvalifikuojama pagal aptariamo straipsnio atitinkamą dalį, tačiau tik tais atvejais, kai yra pagrindo manyti ir teismo ekspertai pateikia išvadas, kad pagal vaiko fizinį ir psichologinį išsivystymą bei patirtį nepilnametis asmuo suvokia lytinio santykiavimo ar lytinės aistros tenkinimo prasmę ir socialinę reikšmę.

Šio nusikaltimo subjektais visais atvejais gali būti tik pakaltinamas, aštuoniolikos metų sulaukęs tiek vyriškos, tiek moteriškos lyties asmuo. Pastebėtina, kad nusikalstamos veikos subjektu, pagal straipsnio 3 dalį yra išimtinai tik tėvas, motina, globėjas, rūpintojas ar kitas teisėtas vaiko atstovas arba įstatymuose nustatytų įgaliojimų nepilnamečio asmens atžvilgiu turintis asmuo. Remiantis straipsnio 5 dalimi, už aptartas veikas atsako ir juridinis asmuo.

Pabaigai, svarbu pabrėžti, kad nusikalstama veika padaroma tik tiesiogine tyčia, kaltininkui sąmoningai suvokiant, kad santykiuojama ar kitaip tenkinama lytinė aistra su nepilnamečiu asmeniu, taip pat tai atliekama su asmeniu už pinigus ar kitokios formos atlygį, suprantant galimų veiksmų pasekmes ir jų siekiant. „Taigi asmuo pagal šį straipsnį atsako tik tada, kai yra trys sąlygos: nukentėjęs asmuo yra nepilnametis, lytinis santykiavimas ar lytinės aistros tenkinimas yra savanoriškas ir jis vyksta už atlygį“ (Lietuvos Aukščiausiojo teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-232-942/2018).

2.5. Seksualinio priekabiavimo sudėties analizė

Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas 152 straipsnyje įtvirtina dar vieną nusikalstamą veiką seksualinio apsisprendimo laisvei bei neliečiamumui – „Seksualinis priekabiavimas“. Įstatymo 152 straipsnio 1 dalyje baudžiamoji atsakomybė užtraukiama asmeniui, kuris „siekdamas seksualinio bendravimo ar pasitenkinimo vulgariais ar panašiais veiksmais, pasiūlymais ar užuominomis priekabiavo prie pagal tarnybą ar kitaip priklausomo asmens <...>“.

Seksualinio priekabiavimo, kaip nusikalstamos veikos pagrindinis objektas – seksualinio apsisprendimo laisvė. Papildomais baudžiamojo nusižengimo objektais laikytini nukentėjusiojo garbė ir orumas. Nukentėjusiuoju, šios veikos pagrindu gali būti abiejų lyčių (tiek vyriškos, tiek moteriškos), pagal tarnybą arba kitaip nuo kaltininko priklausomi asmenys.

Objektyviai seksualinis priekabiavimas gali pasireiški įvairaus pobūdžio vulgariais ar panašiais veiksmais, pasiūlymais ar užuominomis. Remiantis baudžiamojo kodekso komentaru, „vulgarūs veiksmai – tai gestai, išreiškiantys siekį seksualiai bendrauti ar imituojantys tokį bendravimą. Tai gali būti prisilietimas, pliaukštelėjimas, paglostymas, per ilgas rankos palaikymas sveikinantis, oro bučinys ir panašiai. Vulgarumą gali apspręsti veido, akių išraiška. Pasiūlymas ar užuomina – gali būti išreikšti žodžiu, raštu, gestu, mimika. Meilininasis, pasiūlymas, užuomina intymiems santykiams neabejotinai tampa priekabiavimu, kai tai daroma pakartotinai po to, kai į tokį pokalbį buvo reaguota nedviprasmiškai neigiamai“ (Abramavičius, Prapiestis, 2009, p. 192).

Kaip teigiama Lietuvos Respublikos Seimo Jungtinių Tautų vystymosi programoje „Seksualinis priekabiavimas. Nekaltas flirtas ar žmogaus teisių pažeidimas“, objektyviai nusikalstama veika pasireiškia aktyviais veiksmais: žodiniais (seksualinio pobūdžio pasiūlymais, užuominomis, pokalbiais), fiziniais (nukentėjusiojo atitinkamų kūno vietų lietimui, glostymui, čiupinėjimu, taip pat ir mirksėjimu bei gestais). Seksualiniam priekabiavimui yra būdingi šie požymiai: „1) žodžiu ar fiziniu veiksniu išreikštas seksualinio pobūdžio elgesys. Tai ne bet koks elgesys, bet toks, kuris yra seksualinio pobūdžio; 2) asmenis, t.y. nukentėjusįjį bei kaltininką, turi sieti darbo, tarnybiniai ar kitokio priklausomumo santykiai; 3) sąvoka „užgaulus“ pagal *Dabartinės lietuvių kalbos žodyną* reiškia „užgaunantis, įžeidžiantis“. Vadinasi iš esmės teigiama, jog šio elgesio pasekmė – siekimas įžeisti asmens orumą ar tokiu elgesiu asmens orumas įžeidžiamas“ (Lietuvos Respublikos Seimas, 2003, p. 10).

Atkreiptinas dėmesys, kad komentuojamojo baudžiamojo nusižengimo būtinas požymis tai – tarnybinis ar kitoks nukentėjusiojo asmens priklausomumas nuo kaltininko. „Tai gali būti pavaldinio priklausomumas nuo viršininko, darbuotojo nuo darbdavio, mokinio nuo mokytojo, žaidėjo nuo trenerio, išlaikytinio nuo globėjo ir panašiai“ (Abramavičius, Prapiestis, 2009, p. 192). „Priekabiautojas aukos atžvilgiu dažniausiai vykdo psichologinį spaudimą, žadėdamas už tai „atsilyginti“ geresniu darbu ar apskritai suteikimu galimybės dirbti įstaigoje, įmonėje taip pat pareigų paaukštinimu ar įvairiais materialinio bei kitokio pobūdžio skatinimais, lengvatomis ir panašiai“ (Lietuvos Respublikos Seimas, 2003, p. 30).

Pastebėtina, kad „seksualinis priekabiavimas būtų ne tik tuo atveju, kai siekiama seksualinio bendravimo ar pasitenkinimo bet kuria forma, bet ir tada, kai pats priekabiavimo faktas teikia malonumą kaltam asmeniui“ (*Ibidem*, p. 22). Kitaip tariant, seksualinis priekabiavimas inkriminuojamas ne tik tais atvejais, kai kaltininkas aktyviais veiksmais siekia lytinio santykiavimo su nukentėjusiuoju asmeniu, bet ir tais atvejais, kaip

kaltininkui seksualinį pasitenkinimą kelią priekabiavimo faktas ir atliekamų veiksmų procesas.

Nusikalstamos veikos subjektu laikytinas tik pakaltinamas, sulaukęs šešiolikos metų amžiaus abiejų lyčių (tiek vyriškosios, tiek moteriškosios) fizinis asmuo, nuo kurio nukentėjusysis yra priklausomas pagal tarnybą ar dėl kitokio jo statuso. Subjektyviai seksualinis priekabiavimas padaromas tik tiesiogine tyčia, kaltininkui suvokiant, kad siekiant seksualinio bendravimo ar pasitenkinimo vulgariais ar panašiais veiksmais, pasiūlymais ar užuominomis šis priekabiauja prie nuo jo pagal tarnybą ar kitaip priklausomo asmens, suvokia galimas pasekmes ir šių savo veiksmais siekia.

Baudžiamoji atsakomybė pagal aptartą straipsnį iškyla tik tais atvejais, kai nėra kitų nusikalstamų veikų inkriminavimo galimybių, t.y. kai veika nesudaro pasikėsinimo priversti lytiškai santykiauti (Baudžiamojo kodekso 151 straipsnio 1 dalies), įžeidimo (Baudžiamojo kodekso 155 straipsnio 1 dalies), viešosios tvarkos pažeidimo (Baudžiamojo kodekso 284 straipsnio 1 dalies) ir panašių nusikalstamų veikų sudėties.

Galiausiai svarbu pastebėti, kad ši nusikalstama veika yra laikytina baudžiamuoju nusizengimu, ne nusikaltimu. Priešingai nei išžaginimas (Baudžiamojo kodekso 149 straipsnis) ar seksualinis prievartavimas (Baudžiamojo kodekso 150 straipsnis), seksualinis priekabiavimas, kaip nusikalstama veika, skiriasi savo pavojingumu. Pastebėtina, kad ypač svarbu atskirti kada aptariama veika bus laikytina baudžiamuoju, o kada administraciniu nusizengimu. „Kiekvienu konkrečiu atveju turi būti vertinamas seksualinio priekabiavimo pavojingumo laipsnis, kurį lemia jo pobūdis (ar seksualinio priekabiavimo veiksmai vykdomi vulgariais, itin žeminančiais, pagal egzistuojančios moralės normas itin nepadoriais veiksmais), intensyvumas, tyčios kryptingumas, tikslai ir motyvai“ (Lietuvos Respublikos Seimas, 2003, p. 24). Būtent dėl šių priežasčių, siekiant atskirti baudžiamąjį nusizengimą nuo administracinio, ypač svarbu atsižvelgti į nusikalstamos veikos visumą: objektyviuosius ir subjektyviuosius sudėties požymius, valstybės ar visuomenės interesų pažeidimo laipsnį, nukentėjusįjį, veikos padarymo būdą, įrankius, priemones, vietą, laiką bei sukeltas pasekmes.

2.6. Jaunesnio negu šešiolikos metų asmens viliojimo sudėties analizė

Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas 2014 metais papildytas nauju 152-1 straipsniu „Jaunesnio negu šešiolikos metų asmens viliojimas“. Remiantis įstatymo 152-1 straipsnio 1 dalimi veika kvalifikuojama kaip nusikalstama ir baudžiamojon atsakomybėn yra traukiamas pilnametis asmuo: „pasiūlęs jaunesniam negu šešiolikos metų asmeniui susitikti siekdamas lytiškai santykiuoti ar kitaip tenkinti lytinę aistrą arba jį išnaudoti pornografinėi produkcijai gaminti, jeigu po šio pasiūlymo ėmėsi konkrečių veiksmų, kad susitikimas įvyktų“ (Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 2000).

Aptariamojo straipsnio įtvirtinimas Baudžiamajame kodekse yra grindžiamas Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2011/92/ES (Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2011/92/ES dėl kovos su seksualine prievarta prieš vaikus, jų seksualiniu išnaudojimu ir vaikų pornografija, kuria pakeičiamas Tarybos pamatinis sprendimas 2004/68/TVR, 2011) 6 straipsnio nuostatomis, teigiančiomis, kad „kovoje su tokiais sunkiomis nusikalstamomis veikomis kaip seksualinis vaikų išnaudojimas ir vaikų pornografija, būtinas išsamus požiūris, aprėpiantis nusikaltusių asmenų baudžiamąjį persekiojimą, nukentėjusių vaikų apsaugą ir nusikalstamų veikų prevenciją. Įgyvendinant bet kokias priemones siekiant kovoti su minėtomis nusikalstamomis veikomis pagal Jungtinių Tautų vaiko teisių konvenciją ir Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartiją, visų pirma, turi būti atsižvelgiama į tai, kad vaiko interesai būtų svarbiausi“. Būtent naujai įtvirtintas įstatymo 152-1 straipsnis, minėtos direktyvos pagrindu, sustiprino nepilnamečių ir mažamečių vaikų apsaugą nuo nusikalstamų veikų seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui padaromos žalos, patraukiant seksualinę prievartą naudojusius asmenis baudžiamojon atsakomybėn.

Nusikalstamos veikos objektas tai – seksualinio apsisprendimo neliečiamumas. Papildomais objektais laikytini nukentėjusiojo asmens sveikata, garbė ir orumas. Pastebėtina, kad veika yra nukreipta prieš asmenis jaunesnius nei šešiolika metų. Nukentėjusiuoju gali būti ir moteriškos, ir vyriškos lyties nepilnametis arba mažametis asmuo.

Objektyviai nusikalstama veika pasireiškia kaltininko siūlymu susitikti su jaunesniu negu šešiolikos metų asmeniu, siekiant bent vieno iš trijų alternatyvių veiksmų: lytiškai santykiuoti arba kitaip tenkinti lytinę aistrą, arba asmenį išnaudoti pornografinėi produkcijai gaminti. Lytinis santykiavimas ir lytinės aistros tenkinimas kitais būdais, aptariamojo nusikaltimo sudėties prasme atitinka anksčiau minėtų nusikalstamų veikų: išžaginimo (Baudžiamojo kodekso 149 straipsnio 1 dalies) ir seksualinio prievartavimo

(Baudžiamojo kodekso 150 straipsnio 1 dalies) sudėties objektyviusius požymius. Štai lytinis santykiavimas suprantamas, kaip lytinės aistros tenkinimas tik natūraliu būdu, o lytinės aistros tenkinimas kitais būdais apibrėžiamas, kaip skirtingų lyčių asmenų arba tos pačios lyties asmenų veiksmai, kai lytinė aistra tenkinama kitais būdais: oraliniu, analiniu ar kitokio fizinio sąlyčio būdais, kitaip tariant, tai lytinės aistros tenkinimas ne natūraliu būdu ir ne tik su priešingos lyties asmeniu (Nocius, 2009, p. 185). Vaiko išnaudojimas pornografinėi produkcijai gaminti, aptariamojo straipsnio sudėties prasme, pasireiškia atvejais, kai nepilnametis ar mažametis asmuo yra priverstinai arba savo noru skatinamas dalyvauti pornografinės produkcijos, kurią organizuoja kaltininkas, gamyboje. Tais atvejais, kai vaikas panaudojamas kaip objektas, ket kurio pobūdžio pornografijoje. „Vaiko išnaudojimas pornografinėi produkcijai gaminti reiškia tiesioginį vaiko dalyvavimą pornografinio pobūdžio veiksmuose. Vaikas gali būti filmuojamas, fotografuojamas ar kitomis priemonėmis užfiksuojamas pornografinėse scenose“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-284/2013). Svarbu pabrėžti, kad vertinant objektyviusius nusikaltimo požymius svarbu tai, kad kaltininkas, pasiūlęs nepilnamečiui susitikti, turi imtis konkrečių aktyvių veiksmų, kad susitikimas įvyktų.

Baudžiamoji atsakomybė, šios veikos pagrindu, iškyla pakaltinamam, sulaukusiam šešiolikos metų fiziniam asmeniui. Remiantis įstatymo 152-1 straipsnio 2 dalimi, baudžiamoji atsakomybė iškyla ir juridiniam asmeniui. Subjektyvieji nusikaltimo požymiai tai – tiesioginė tyčia. Kaltininkas viliodamas nukentėjusįjį asmenį siekia lytinio santykiavimo, lytinės aistros tenkinimo kitais būdais ar išnaudoti asmenį pornografinės produkcijos gamybai. Kitaip tariant nusikalstamos veikos motyvai gali būti įvairūs, tačiau tikslas – siekis atlikti bent vieną iš alternatyvių objektyviąją pusę apibūdinančių neteisėtų veiksmų. Taip pat kaltininko tiesiogine tyčia pasireiškia suvokimu, kad atliekami veiksmai nukreipti prieš nepilnametį ar mažametį asmenį, suprantant atliekamų veiksmų pavojingumą, numatant galimus padarinius ir jų siekiant.

2.7. Jaunesnio negu šešiolikos metų asmens tvirkinimo sudėties analizė

Dar viena seksualinės prievartos rūšis, patenkanti po Baudžiamojo kodekso XXI skyriuje numatytų nusikalstamų veikų seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui sistema – „Jaunesnio negu šešiolikos metų asmens tvirkinimas“ (Baudžiamojo kodekso 153 straipsnis). Aptariamo nusikaltimo objektas yra nepilnamečio ar mažamečio asmens seksualinis neliečiamumas. Taip pat papildomais objektais laikytini nepilnamečio ar

mažamečio asmens garbė ir orumas, bei sveikata. Pastebėtina, kad šia nusikalstama veika yra kėsiniama būtent į jaunesnio nei šešiolikos metų asmens fizinį bei psichologinį vystymąsi. Būtent šis amžiaus kriterijus ir apibūdina šio nusikaltimo pavojingumą ir sudėtingumą.

Objektyvieji požymiai pasireiškia tvirkinamojo pobūdžio veiksmais. Remiantis Baudžiamojo kodekso komentaru, nepilnamečio ar mažamečio asmens tvirkinimas pasireiškia „veiksmais, galinčiais sukelti mažamečio lytinį susijaudinimą, per ankstyvą susidomėjimą lytinėmis funkcijomis, nesveiką, iškreiptą santykių tarp lyčių išsivaizdavimą ir sutrikdyti vaiko fizinį ir psichologinį vystymąsi“ (Abramavičius, Prapiestis, 2009, p. 193). Objektyviai nusikalstama veika pasireiškia fiziniais ir intelektualiniais tvirkinamojo pobūdžio veiksmais. Štai fiziniai veiksmai pasireiškia lytiniu santykiavimu ar kitokiu lytinės aistros tenkinimu su kitu žmogumi, taip pat masturbacija, ekshibicionistiniais veiksmais, kaltininkui suvokiant, kad atliekami veiksmai su kitu asmeniu ar su savimi būtent nepilnamečio ar mažamečio vaiko akivaizdoje. Taip pat veiksmai pasireiškia ir vaiko vertimu atlikti seksualinius veiksmus su savimi: masturbotis, glostyti savo kūną bei lytinius organus arba glamonėtis su kaltininku, nusirenginėti ir panašiai. Intelektualinio pobūdžio veiksmai, būtų traktuojami, kaip amoralūs pasakojimai vaikui apie seksualinius lytinius santykius ar kitokio pobūdžio seksualinį pasitenkinimą ir potraukį skatinančių veiksmų atlikimo būdus, taip pat pornografinės produkcijos demonstravimą ir panašiai (Хлынецов, 1965, p. 126-127; Abramavičius, Prapiestis, 2009, p. 194). Apibendrinant, aptariamoms nusikalstamos veikos objektyvieji požymiai pasireiškia kaltininko veiksmais, kuriais nepilnamečiui ar mažamečiui asmeniui yra padaroma fiziologinė ar psichologinė žala. Pripažįstama, kad tai pasekmė kaltininko veiksmais žadinant vaikui per ankstyvą seksualinį susidomėjimą.

Šio nusikaltimo sudėtis yra formali. Nusikaltimas laikomas baigtu nuo tvirkinamojo pobūdžio veiksmų atlikimo pradžios, nepriklausomai nuo to ar kaltininkas juos pabaigė ir ar jie padarė neigiamą įtaką vaikui. Pastebėtina, kad net ir tais atvejais, kai lytiškai santykiaujama ar kitais būdais tenkinama lytinė aistra su nepilnamečiu ar mažamečiu asmeniu jam sutinkant, teismui padarius išvadą, kad vaiko psichologinė ir socialinė branda suponuoja sąmoningą sutikimą ir atliekamų veiksmų pobūdžio ir esmės suvokimą, veika vis tiek kvalifikuojama kaip nusikalstama, aptariamojo straipsnio pagrindu. Štai „lytinis santykiavimas su mažamečiu iki 14 metų tiek jam sutinkant, tiek nesutinkant paprastai yra išžagininimas pasinaudojant bejėgiška nukentėjusiojo būkle (Baudžiamojo kodekso 149 straipsnio 4 dalis). <...> „Lytinės aistros tenkinimas su mažamečiu iki 14 metų fizinio

sąlyčio būdu (*inter femora*) tiek jam sutinkant, tiek nesutinkant paprastai yra seksualinis prievartavimas pasinaudojant bejėgiška nukentėjusiojo būkle (Baudžiamojo kodekso 150 straipsnio 4 dalis)“ (Abramavičius, Prapiestis, 2009, p. 153).

Nusikalstamos veikos subjektu laikytinas tik pakaltinamas, sulaukęs šešiolikos metų amžiaus abiejų lyčių (tiek vyriškosios, tiek moteriškosios) fizinis asmuo. Subjektyvioji pusė pasireiškia tiesiogine tyčia – kaltininkui suvokiant atliekamų tvirtinamojo pobūdžio veiksmų esmę, kad nukentėjusysis yra nepilnametis ar mažametis asmuo, taip pat suvokiant galimas veiksmų pasekmes ir jų siekiant. Remiantis teismų praktika, „nepilnametystės požymis negali būti inkriminuojamas formaliai (Baudžiamojo kodekso 2 straipsnio 3 dalis draudžia asmens kaltę aiškinti objektyvaus pakaltinimo pagrindu)“ (Lietuvos Aukščiausiojo teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-232-942/2018). Kaltininkas turi aiškiai suvokti, kad tvirkina jaunesnį negu šešiolikos metų asmenį. Jei kaltininkas, darydamas aptariamąjį nusikaltimą šio požymio nesuvokė, neturėjo ar negalėjo suvokti, nusikalstama veika negali būti jam inkriminuota, nes nėra jo kaltės.

3. PROBLEMINIAI NUSIKALSTAMŲ VEIKŲ SEKSUALINIO APSISPRENDIMO LAISVEI IR NELIEČIAMUMUI TEISINIAI ASPEKTAI

Vienas iš daugiausiai diskusijų keliančių probleminių aspektų tai – seksualinio apsisprendimo amžius, kaip nusikalstamų veikų seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui objektyviųjų požymių aspektas. Kaip buvo aptarta prieš tai darbe, seksualinis žmogaus gyvenimas yra visiškai natūralus procesas. Kiekvienas asmuo yra ir turi būti laisvas apsispręsti kada, su kuo ir kokio pobūdžio seksualinį gyvenimą jis pasirengęs pradėti. Be abejonės, ši asmens teisė yra laikytina prigimtine, o jos realizavimas negali pažeisti kitų asmenų teisės į apsisprendimą.

Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas ypač saugo nepilnamečių ir mažamečių asmenų seksualinį neliečiamumą nuo per ankstyvo seksualinio poveikio, įtvirtindamas atitinkamas nusikalstamas veikas nukreiptas prieš vaikus, kuriomis padaroma ypač didelė žala asmens normaliam psichologiniam ir fiziniam vystymuisi. Visišką seksualinio apsisprendimo laisvę asmuo įgyja sulaukęs atitinkamo amžiaus, nuo kurio darytina išvada, kad žmogus yra pakankamai subrendęs lytiniam santykiams, suvokia jų esmę ir galimas tokių santykių pasekmes. Pakankamai subrendusio lytiniam santykiams, remiantis anksčiau galiojusiu Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos baudžiamuoju įstatymu, asmens amžiaus riba buvo nuo aštuoniolikos metų (Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos įstatymas, 1961, Nr. 18-147). Remiantis minėtu anksčiau galiojusiu įstatymu, asmuo iki keturiolikos metų buvo laikomas visiškai nesubrendusiu lytiniam santykiams. „Tuo tarpu nepilnamečio lytinis santykiavimas su nepilnamečiu, kai jie abu turi 16 metų, nusikaltimu laikomas tik tuo atveju, jei vienas iš jų yra lytiškai nesubrendęs. Jei abu nepilnamečiai yra lytiškai nesubrendę, bet turi 16 metų, jie abu buvo traukiami baudžiamojon atsakomybėn“ (Bieliūnas, 1989, p. 215). Šiai dienai, vadovaujantis Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2004 metų gruodžio 30 dienos nutarimu „Dėl teismų praktikos išžagavimo ir seksualinio prievartavimo bylose“ 4 punkte yra numatyta, kad „lytinis santykiavimas ar kitoks lytinės aistros tenkinimas abipusiu sutikimu, jei tai darantiems asmenims yra suėję 14 metų, nėra nusikaltimas. Tačiau jei nukentėjusysis dėl psichinės ligos, socialinės brandos ar protinio vystymosi atsilikimo nesuvokia arba ne visai suvokia su juo atliekamų veiksmų pobūdžio ar esmės, padaryta veika vertinama ar gali būti vertinama kaip padaryta prieš nukentėjusiojo valią. Jei nukentėjusiajam nėra suėję 14 metų, teismas turi įvertinti to asmens psichinę ir socialinę brandą ir tik tada padaryti išvadą, ar sutikimas yra sąmoningas ir duotas suvokiant su juo daromų veiksmų pobūdį ir esmę. Priešingu atveju, net ir esant formaliam asmens sutikimui, veika vertinama kaip padaryta prieš

nukentėjusiojo valią“ („Teismų praktika“, 2004, Nr. 49). Remiantis aptartu Lietuvos Aukščiausiojo teismo nutarimu lytinio santykiavimo amžiaus riba yra nuo keturiolikos metų, tačiau remiantis dabartiniu Lietuvos Respublikos baudžiamuoju kodeksu lytinės aistros tenkinimas (Baudžiamojame kodekse 151-1 straipsnis), seksualinis priekabiavimas (Baudžiamojame kodekse 152 straipsnis), viliojimas (152-1 straipsnis) ir tvirkinamojo pobūdžio veiksmai (Baudžiamojame kodekse 152 straipsnis), kai nėra išžaginimo (Baudžiamojame kodekse 149 straipsnis), seksualinio prievartavimo (Baudžiamojame kodekse 150 straipsnis) ar privertimo lytiškai santykiuoti 151-1 straipsnis) požymių, užtraukia baudžiamąją atsakomybę tais atvejais, kai pilnametis asmuo tenkino lytinę aistrą su jaunesniu negu 16 metų asmeniu. Remiantis šiais įstatymo straipsniais pastebėtina, kad seksualinio neliečiamumo amžiaus riba yra šešiolika metų. Kitaip tariant, šių nusikalstamų veikų įtvirtinimu yra siekiama apsaugoti jaunesnio negu šešiolikos metų asmens įtraukimą į per ankstyvą seksualinį gyvenimą, galintį turėti neigiamą įtaką vaiko psichologiniam ir fiziniam vystymuisi. Tais atvejais kai lytiškai santykiauja abipusiu sutikimu jaunesni negu šešiolikos metų asmenys, kaip pabrėžia A. Abramavičius ir G. Švedas, svarbu atsižvelgti į jų fizinį ir psichologinį išsivystymą bei socialinę brandą. Šie kriterijai yra „vertinamojo pobūdžio ir iš dalies priklauso nuo pareigūno ir teismo, taikančio Baudžiamojame kodekse normą, valios. Šiuos kriterijus nustatyti itin sunku ne tik teisininkams, bet ir specialistams bei ekspertams“ (Abramavičius, Švedas, 2008, p. 13).

Dar vienas daug diskusijų keliantis probleminis aspektas tai – nusikalstamų veikų seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui idealiųjų ir realiųjų sutapčių aspektas. „Idealią sutaptį yra suvokiama kaip situacija, kai vienu poelgiu asmuo padaro dvi ar daugiau nusikalstamas veikas, numatytas skirtinguose Baudžiamojame kodekse specialiosios dalies straipsniuose“ (Nevera, 2003, p. 40). O štai realioji sutaptis yra tais atvejais, kai „skirtingais poelgiais asmuo padaro dvi ar daugiau nusikalstamas veikas, numatytas skirtinguose Baudžiamojame kodekse specialiosiose dalies normose“ (*Ibidem*, p. 40). Šio aspekto problematiškumas ypač pasireiškia teismui nagrinėjant nusikalstamų veikų seksualinio apsisprendimo laisvei baudžiamąsias bylas, kai reikia nustatyti ar kaltininko padarytoje veikoje yra vieno ar kelių nusikaltimų sudėčių požymių. Dažniausiai šis aspektas pasitaiko nagrinėjant išžaginimo (Baudžiamojame kodekse 149 straipsnis) arba seksualinio prievartavimo (Baudžiamojame kodekse 150 straipsnio) nusikaltimų sutaptis. Štai Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 metų birželio 27 dienos baudžiamojame byloje Nr. 2K-437/2006 „<...> D. K. <...> išlipus nukentėjusiajai E. T. iš automobilio, miške, paėmęs ją už plaukų ir palenkęs jos galvą prie savo lytinio organo, tenkino savo lytinę aistrą oraliniu būdu su E. T. prieš jos valią, t. y. ją seksualiai prievartavo. Seksualiai

išprievartavęs nukentėjusiąją E. T., toje pačioje vietoje ir tuo pačiu metu atliko vieną prievartinį lytinį aktą su gulinčia ant žemės E. T. prieš jos valią, t. y. ją išžagino. Taigi D. K. iš pradžių tenkino lytinę aistrą su nukentėjusiaja E. T. oraliniu būdu. Kaip parodė nukentėjusioji, tai truko apie 5 min., tačiau nebaigęs tenkinti lytinės aistros (neišsiliejus spermai), nuteistasis toje pačioje vietoje ir tuo pačiu laiku lytiškai santykiavo su nukentėjusiaja (apie 3-5 min.), bet lytinio akto nebaigė“. Šioje baudžiamojoje byloje Lietuvos Aukščiausiasis teismas konstatavo, kad nepabaigęs lytinės aistros tenkinimo oraliniu būdu, kaltininkas iš karto įvedė varpą į nukentėjusiosios makštį ir taip padarė nusikalstamą veiką, numatytą Baudžiamojo kodekso 149 straipsnio 1 dalyje, nes nors ir veiksmai atitiktų dviejų skirtingų nusikalstamų veikų: išžaginimo (Baudžiamojo kodekso 149 straipsnio 1 dalies) ir seksualinio prievartavimo (Baudžiamojo kodekso 150 straipsnio 1 dalies) sudėties požymius, visgi veiksmai sekė vienas po kito, buvo atlikti per trumpą laiką ir apimti vieningo sumąstymo bei vieningos tyčios. Tokie kaltininko veiksmai sudarė idealiąją nusikalstamų veikų sutaptį.

Nusikalstamų veikų realiosios sutapties pavyzdys būtų Vilniaus Apygardos teismo 2004 metų gegužės 6 dienos nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-214/2004. „<...> J. G. nuteistas pagal Baudžiamojo kodekso 24 straipsnio 3 dalį ir Baudžiamojo kodekso 150 straipsnio 4 dalį, pagal Baudžiamojo kodekso 24 straipsnio 3 dalį ir pagal Baudžiamojo kodekso 150 straipsnio 4 dalį už tai, kad jis 2003 m. rugsėjo 21 d., apie 17 val., lopšelio–darželio kieme, sudavęs du smūgius kumščiu į nugaros sritį mažamečiui V. J., pareikalavo patenkinti oraliniu būdu mažamečio D. U. lytinę aistrą. Ranka pastūmęs paklupdė ant kelių V. J., pagrasino fiziniu smurtu D. U., taip pasitelkė asmenį, nesulaukusį Baudžiamojo kodekso 13 straipsnyje numatyto amžiaus, ir pasinaudodamas V. J. bei D. U. bejėgiškumu dėl mažametystės prieš jų valią privertė V. J. oraliniu būdu tenkinti D. U. lytinę aistrą. Be to, toje pačioje vietoje, 2003 m. rugsėjo 21 d., apie 17.10 val., grasindamas smurtu mažamečiui V. J., jis reikalavo oraliniu būdu patenkinti mažamečio D. U. lytinę aistrą: ranka pastūmęs paklupdė ant kelių V. J., pagrasino fiziniu smurtu D. U. ir taip prieš jų valią privertė V. J. oraliniu būdu tenkinti D. U. lytinę aistrą“. Iš pateikto teismo nuosprendžio darytina išvada, kad kvalifikuojant nusikalstamas veikas ypač svarbu atkreipti dėmesį į kaltininkų tyčios kryptingumą, o būtent šiuo atveju veikos nėra kvalifikuotinos kaip tęstinis nusikaltimas ir baudžiamoji atsakomybė iškyla pagal skirtingus Baudžiamojo kodekso specialiosios dalies straipsnius.

Galiausiai aptartinas probleminis aspektas tai – nusikalstamų veikų seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui baigtumo momentas. Išžaginimo ir seksualinio prievartavimo sudėtys yra formalios. „Nusikaltimai yra baigti nuo lytinio santykiavimo ar

lytinės aistros tenkinimo pradžios nepriklausomai nuo to, ar kaltininkas pabaigė lytinį aktą, ar patenkino lytinę aistrą“ („Teismų praktika“, 2005, Nr. 49). Kitaip tariant, nusikaltimas yra kvalifikuojamas kaip baigtas, nepriklausomai nuo to ar seksualinės prievartos pobūdžio veiksmai buvo baigti ir nepriklausomai nuo kilusių padarinių. Pateikiamas pavyzdys – Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 metų sausio 10 dienos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-81/2012. „*P. M. nuteistas už tai, kad <...> privažiavęs prie šaligatviu ėjusios nukentėjusiosios jėga ją įsodino į automobilį, nusivežė į automobilių stovėjimo aikštelę, kur, panaudodamas fizinį smurtą, t. y., vieną kartą dešinės plaštakos išorine dalimi sudavęs nukentėjusiajai į veidą bei liepęs jai nusiraminti ir neprisišaukti daugiau bėdos, tenkino savo lytinę aistrą oraliniu būdu bei kišdamas pirštus nukentėjusiajai į makštį, iš karto po to natūraliu būdu lytiškai santykiavo su nukentėjusiaja prieš jos valią <...>*“. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2003 metų gruodžio 23 dienos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-854/2003 atskleidžia teismų praktikos pavyzdį kvalifikuojant seksualinę prievartą kaip baigtą nusikalstamą veiką, pagal Baudžiamojo kodekso 150 straipsnio 1 dalį, nepriklausomai nuo to, kad kaltininko tikslai nebuvo pasiekti, o lytinė aistra nebuvo patenkinta – „*S. D. nuteistas už tai, kad panaudojęs fizinį smurtą, pasikėsino tenkinti lytinę aistrą oraliniu būdu su moterimi prieš jos valią <...> S. D. kartu su V. S. suduodamas nukentėjusiajai smūgius rankomis ir kojomis pasikėsino patenkinti lytinę aistrą oraliniu būdu, tačiau nusikaltimo nebaigė dėl priešasčių, nepriklausančių nuo jo valios, nes nukentėjusioji aktyviai priešinosi, stengdamasi nepraverti burnos bei įkasdama į varpą <...>*“.

Taigi, apibendrinant trumpai aptartus probleminius aspektus, susijusius su nusikaltimais seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui, darytos išvados, kad sprendžiant seksualinės neliečiamybės amžiaus ribą svarbu atsižvelgti į nepilnamečio ar mažamečio asmens socialinę brandą, seksualinių lytinių santykių suvokimą, be to kvalifikuojant seksualinės prievartos nusikaltimus svarbu įvertinti mažametystės, kaip bejėgiškos būklės požymį. Taip pat vertinant nusikalstamų veikų sutaptį visada svarbu apžvelgti kiek veikų padarė kaltininkas, ar veikos apima skirtingus Baudžiamojo kodekso specialiosios dalies straipsnius, ar atskirus. Svarbus aspektas yra kaltininko sumanymas ir atliekamų veiksmų tikslas, laiko tarpas, siejantis skirtingas arba tas pačias nusikalstamas veikas, bei priežastinis ryšys. Galiausiai ypač svarbu tinkamai apibrėžti nusikalstamų veikų seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui baigtumo momentą.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

1. Seksualinių nusikaltimų samprata ir reikšmė visais laikais kito, tačiau tarptautinių ir nacionalinių norminių aktų dėka, vystantis šiuolaikinei teisei sistemai prieita prie išvados, kad seksualiniai nusikaltimai, tai objektyviai seksualūs veiksmai, darantys fizinę, moralinę ir psichologinę žalą konkrečiam asmeniui ir pažeidžiantys visuomenėje susiformavusią lytinių santykių sanklodą bei asmens seksualinio apsisprendimo laisvę ir neliečiamumą. Žinoma, net ir dabartinėje seksualinės prievartos sampratoje pastebime tam tikrų trūkumų, o ir teisiniame reguliavime įvairių spragų, tačiau bendrai teisinę sistemą galime laikyti pažangia, atitinkančia šiuolaikinės visuomenės gyvenimo tendencijas, užtikrinančias pamatines žmogiškąsias vertybes.
2. Apžvelgus Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso XXI skyriuje įtvirtintų nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų asmens seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui sudėtis, darytina išvada, kad analizuotos nusikalstamos veikos turi daug panašų, visų aptartų nusikalstamų veikų esmė ir kaltininko tikslas iš esmės vienodi tai – seksualinis pasitenkinimas. Visgi plačiau išanalizavus veikų objektyviuosius požymius pastebėtina, kad seksualinės prievartos nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai ypač skiriasi, tad svarbu teisingai taikyti įstatyme įtvirtintas nuostatas, bei tinkamai kvalifikuoti seksualinės prievartos požymių turinčias veikas.
3. Pastebima, kad teisinėje visuomenėje išsiskiria autorių nuomonės, nuo kurios amžiaus ribos asmuo yra pilnai brandus lytiniams santykiams. Taigi, sprendžiant seksualinio apsisprendimo amžiaus ribą svarbu atsižvelgti į nepilnamečio ar mažamečio asmens socialinę brandą, seksualinių lytinių santykių suvokimą, be to kvalifikuojant seksualinės prievartos nusikaltimus svarbu įvertinti mažametystės, kaip bejėgiškos būklės požymį.
4. Vertinant nusikalstamų veikų sutaptį visada svarbu apžvelgti kiek veikų padarė kaltininkas, ar veikos apima skirtingus Baudžiamojo kodekso specialiosios dalies straipsnius, ar atskirus. Svarbus aspektas yra kaltininko sumanymas ir atliekamų veiksmų tikslas, laiko tarpas, siejantis skirtingas arba tas pačias nusikalstamas veikas, bei priežastinis ryšys.
5. Galiausiai ypač svarbu tinkamai apibrėžti nusikalstamų veikų seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui baigtumo momentą. Remiantis Lietuvos teismų praktikos analize darytina išvada, kad išžaginimas ir seksualinis

prievartavimas yra laikomi baigtais nusikaltimais nuo lytinio santykiavimo ar lytinės aistros tenkinimo su nukentėjusiuoju pradžios momento, nepriklausomai nuo to, ar kaltininkas baigė lytinį aktą, ar patenkino lytinę aistrą, taip pat nepriklausomai nuo kilusių padarinių.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Teisės norminiai aktai:

Visuotinė žmogaus teisių deklaracija (1948). *Valstybės žinios*, 68-2497.

Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (1950). *Valstybės žinios*, 40-987.

Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas (1966). *Valstybės žinios*, 77-3288.

Jungtinių tautų vaiko teisių konvencija (1989). *Valstybės žinios*, 1995, 60-1501.

Lietuvos Respublikos Konstitucija (1992). *Valstybės žinios*, 33-1014.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 metų gruodžio 30 dienos nutarimas „Dėl teismų praktikos išžagavimo ir seksualinio prievartavimo bylose“. Teismų praktika, 2005, Nr. 49

Lietuvos Respublikos Seimas. Jungtinių tautų vystymosi programa. *Seksualinis priekabiavimas. Nekaltas flirtas ar žmogaus teisių pažeidimas*. (2003). Vilnius.

Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (2000). *Valstybės žinios*, 89-2741.

Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos įstatymas „Dėl Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos baudžiamojo kodekso patvirtinimo“. (1961). *Vyriausybės Žinios*, 18-147.

Prancūzijos Respublikos baudžiamasis kodeksas (1994), [interaktyvus]. Prieiga per internetą:https://www.legislationline.org/download/id/3316/file/France_Criminal%20Code%20updated%20on%2012-10-2005.pdf.

Didžiosios Britanijos baudžiamasis kodeksas (1990), [interaktyvus]. Prieiga per internetą:
http://agc.gov.ms/wp-content/uploads/2010/02/penal_code.pdf

Rusijos Federacijos baudžiamasis kodeksas (1996), 63-Fz, [interaktyvus]. Prieiga per internetą:https://www.legislationline.org/download/id/4247/file/RF_CC_1996_am03.2012_en.pdf

Lenkijos Respublikos baudžiamasis kodeksas (1997), [interaktyvus]. Prieiga per internetą:https://www.legislationline.org/download/id/4172/file/Polish%20CPC%201997_am%202003_en.pdf

Teismų praktika:

Vilniaus Apygardos Teismo 2004 m. gegužės 6 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-214/2004.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. birželio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-437/2006.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. kovo 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-651/2010.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. balandžio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-53/2012.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. sausio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-81/2012.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-547/2012

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. spalio 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-232-942/2018.

Klaipėdos Apygardos Teismo 2020 m. vasario 21 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-235-449/2020.

Specialioji literatūra:

Abramavičius, A. Prapiestis, J. (2009) *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. II dalis. Specialioji dalis (99-212 straipsniai)*. Vilnius: VĮ Registrų centro Teisinės informacijos departamentas.

Abramavičius, A., et al. (2001). *Baudžiamoji teisė, Specialioji dalis, 1 knyga*. Vilnius: Eugrimas.

Abramavičius, A., Švedas, G. (2008). Kai kurios baudžiamosios atsakomybės už nusikaltimus vaikų seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui reglamentavimo problemos. *Teisė*. 66 (1): 13.

- Andriulis, V., Maksimaitis, M., Pakalniškis, V., *et al.* (2002). *Lietuvos teisės istorija*. Vilnius: Justitia.
- Bieliūnas, E., *et al.* (1989). Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Vilnius: Mintis, 1989.
- Brownmiller, S. (1993). *Against our will: men, women, rape*. New York: Fawcett Columbine.
- Brundage, A. James. (1987). *Law, Sex, and Christian Society in Medieval Europe*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Brundage, A. James. (1982). Rape and Seduction in the Medieval Canon Law. In *Sexual Practices and the Medieval Church*. Buffalo: Prometheus Books, 141-148.
- Burgess-Jackson, K. (1999). *A Most Detestable Crime: New Philosophical Essays on Rape*. New York: Oxford University Press.
- Fedosiuk, O. (2001). Psichinės prievartos samprata baudžiamojoje teisėje. *Jurisprudencija*, t. 21 (13).
- Green, S. P. (2020). *Criminalizing Sex: A Unified Liberal Theory*. Oxford: New York: University Press.
- Kavolis, M., Bieliackinas, S. (1934). *Baudžiamasis statutas su papildomaisiais baudžiamaisiais įstatymais*. Kaunas.
- Langfeldt, T. (1997). *Seksologija*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla.
- McGregor, J. (2005). *Is it Rape? On Acquaintance Rape and Taking Women's Consent Seriously*. Arizona State University, USA: Ashgate.
- Nevera, A. (2003). Nusikalstamų veikų daugeto formos ir jų reikšmė skiriamai baudmės skyrimui pagal naująjį Baudžiamąjį kodeksą. *Jurisprudencija*. 45(37): 41.
- Nocius, J. (1998). *Nusikaltimai žmogui. Mokomoji priemonė*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Pėstininkas, A. (1984). *Nusikaltimai asmeniui*. Vilnius: Mintis.
- Porter, R. (1986). Rape-Does It Have a Historical Meaning ? In *Rape: An Historical and Cultural Enquiry*, ed. *Sylvana Tomaselli and Roy Porter*. Oxford: Basil Blackwell.
- Sipavičienė, A. (2004). Tarptautinė migracija ir prekyba žmonėmis. *Prekyba moterimis: problemos, sprendimai, žvilgnis iš vidaus*. Atsakingoji redaktorė Sipavičienė, A. Vilnius: Tarptautinė migracijos organizacija ir Socialinių tyrimų centras.

- Stankevičius V. (1925). *Baudžiamoji teisė. Paskaitos*. Kaunas: Lietuvos universiteto Teisių fakultetas.
- Temkin, J. (2000). *Rape and the Legal process. Second ed.* New York: Oxford University Press.
- Terry, K. J. (2013). *Sexual Offenses and Offenders: Theory, Practice, and Policy*. Wadsworth: College of Criminal Justice.
- Valikonytė, L., Lazutka, S., Gudavičius, E. (2000). *Pirmasis lietuvos statutas (1529 m.)*. Vilnius: Vaga.
- Иванова, В. В. (2000). *Преступное насилие: Учебное пособие для ВУЗов*. Москва: М.: ЮИМВД РФ, Книжный мир.
- Шарапов, Р. Д. (2001). *Физическое насилие в уголовном праве*. Санкт-Петербург: Юридический центр пресс.
- Сердюк, Л. В. (2000). *Психическое насилие как предмет уголовно-правовой оценки следователем*. Москва: Издательство „Юрлитинформ”.
- Хлынцов, М. Н. (1965). *Расследование половых преступлений*. Саратов: Приволжское книжное издательство.

SANTRAUKA

Nusikaltimai seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui

Amira Dayekh

Visuotinai pripažįstama, kad seksualinės prievartos požymių turinčios nusikalstamos veikos, nukreiptos prieš skirtingų lyčių asmenis taip pat mažamečius ar nepilnamečius asmenis, yra vienos iš pavojingiausių nusiaklstatamų veikų, patenkančios po Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso XXI skyriaus – nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai asmens seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui, sistema. Seksualiniais nusikaltimai, o būtent: išžaginimu, seksualiniu prievartavimu, privertimu lytiškai santykiuoti, lytinės aistros tenkinimu pažeidžiant nepilnamečio asmens seksualinio apsisprendimo laisvę ir (ar) neliečiamumą, seksualiniu priekabiavimu, jaunesnio negu šešiolikos metų asmens viliojimu, jaunesnio negu šešiolikos metų asmens tvirtinimu, veikomis įtvirtintomis Baudžiamajame kodekse, yra padaroma didelė žala nukentėjusiojo fizinei ir psichologinei sveikatai, pažeminama asmens garbė ir orumas.

Analizuotų nusikalstamų veikų sudėčių objektyvieji ir subjektyvieji požymiai atskleidžia seksualinės prievartos požymių turinčių veikų išskirtinumą, sudėtingumą ir pavojingumą. Labiau atskleidus kiekvienos nusikalstamos veikos sudėties požymius, pastebėtina, kad pagrindinis kaltininko atliekamų veiksmų tikslas tai – seksualinis pasitenkinimas. Apžvelgus ir išanalizavus atskiras veikas, darbe svarbus dėmesys buvo skiriamas probleminiams teisiniams aspektams aptarti. Teismų praktikoje neretai susiduriama su kvalifikavimo, veikų atribojimo, vertinimo klausimais. Visgi, pastebėtina, kad visų svarbiausia yra tinkama valstybės reakcija į seksualinio pobūdžio nusikalstamų veikų padarymą, seksualinės prievartos aukų apsaugą ir kaltų asmenų patraukimą baudžiamojon atsakomybėn.

SUMMARY

Crimes against freedom and inviolability of sexual orientation

Amira Dayekh

It is generally accepted that criminal acts with signs of sexual violence, directed against persons of different genders as well as minors or minors, are one of the most dangerous criminal acts, falling under Chapter XXI of the Criminal Code of the Republic of Lithuania - crimes and misdemeanors against a person's freedom of sexual self-determination and inviolability, system. Sexual crimes, namely: rape, sexual assault, coercion of sexual intercourse, satisfaction of sexual passion in violation of the freedom of sexual decision-making and/or inviolability of a minor, sexual harassment, seduction of a person under the age of sixteen, solicitation of a person under the age of sixteen, acts enshrined in the Criminal Code in the code, great damage is caused to the victim's physical and psychological health, the honor and dignity of the person is humiliated.

The objective and subjective features of the analyzed criminal acts reveal the uniqueness, complexity and danger of acts with signs of sexual violence. After revealing more about the elements of each criminal act, it can be noticed that the main purpose of the perpetrator's actions is sexual satisfaction. After reviewing and analyzing individual acts, the work focused on discussing problematic legal aspects. In court practice, one often encounters issues of qualification, delimitation of acts, and evaluation. However, it should be noted that the most important of all is the appropriate response of the state to the commission of criminal acts of a sexual nature, the protection of victims of sexual violence and the prosecution of guilty persons.